UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jakub Maule

Postavení Slovenské národní rady

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 17. října 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 110 889 znaků včetně mezer.

Jakub Maule, diplomant

V Praze dne 12.10.2022

Obsah

Poděkování

Úvod

1. Období před vznikem SNR a okolnosti vzniku SNR
   1.1. Období před vznikem SNR
      1.1.1. Období před vznikem Československé republiky
      1.1.2. Období Československé republiky
      1.1.3. Období Česko-Slovenské republiky a Slovenského státu
   1.2. Vznik SNR

2. Působení SNR od vzniku do komunistického převratu
   2.1. Válečné působení SNR
   2.2. Poválečné působení SNR
   2.3. Volby 1946 a cesta ke komunistickému převratu
   2.4. Vítězný únor
   2.5. Ústava 9.května a její vliv na SNR

3. SNR mezi lety 1948-1960
   3.1. Poúnorový status quo
   3.2. Velký třesk roku 1956
   3.3. Ústavní zákon č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech a zbytek 50. let

4. Postavení SNR v 60.letech
   4.1. Kroky k Ústavě 1960
   4.2. Přijetí socialistické ústavy
   4.3. Šedesátá léta do Pražského jara
   4.4. Události roku 1968
   4.5. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci

5. SNR v letech 1969-1989
   5.1. Éra normalizace
   5.2. Sametová revoluce

6. Demokratické Česko(-)Slovensko a jeho rozpad
   6.1. Období ČSFR
   6.2. Rozpad federace, samostatné Slovensko a Národní rada Slovenské republiky

Závěr

Seznam použitých zdrojů

Název práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce

Název práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce

Poděkování

Následující stránky nejsou pouze diplomovou prací nutnou pro absolvování státních závěrečných zkoušek, ale též součástí vyvrcholení mého mnohaletého úsilí o dosažení prvotřídního vzdělání. Dovolte mi proto, abych poděkoval za cenné připomínky a podněty vedoucímu této diplomové práce, panu prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc., kterýžto po několik let mého studijního působení na Právnické fakultě Univerzity Karlovy z pozice děkana řídil fakultu způsobem, který navzdory nemalým nástrahám ve složité době umožnil studium na úrovni odpovídající jménu a pověsti Univerzity Karlovy.

Ještě větší poděkování však náleží mojí rodině, která mi po dobu studia (nikoliv pouze vysokoškolského) poskytla maximální možné zázemí a podmínky, které byly pro dosažení této fáze studia naprosto klíčové. Zvláštní poděkování pak patří mojí mamince, která mi po celou dobu studia byla maximální možnou psychickou oporou a stejný dík patří mojí babičce Slavomile, která se bohužel těchto dnů nedožila. Právě její památce bych chtěl věnovat tuto diplomovou práci.

Děkuji.

Úvod

V časech, kdy jsou psány tyto řádky, je Slovensko již téměř třicet let samostatným státem s nezávislým (pomineme-li mantinely postavené mezinárodními smlouvami) orgánem moci zákonodárné, kterým je Národní rada Slovenské republiky. Cesta k aktuálnímu stavu však byla, jak tomu tak v historii bývá, trnitá a vedla přes tu silnější, tu slabší etapy samostatného slovenského rozhodování na fungování státního útvaru, kterého byli Slováci součástí. Pevné základy současné Národní radě SR pak položila Slovenská národní rada (dále též „SNR“), tedy orgán, jehož fungování bezprostředně předcházelo současnému stavu. Právě Slovenská národní rada, okolnosti jejího vzniku a zániku, ale především jejího skutečného působení na státní zřízení, ve kterém zrovna fungovala, jakož i proměny rozsahu pravomocí, které její existenci provázely, jsou tématem této diplomové práce.

Téma zpracovávané touto prací lze pojmout vícero způsoby, pro účely této práce byl zvolen způsob, který se více zabývá právně-historickými aspekty vývoje postavení Slovenské národní rady, což považuji za příhodné, neboť téma práce byla zadáno Katedrou právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, přičemž bylo-li by téma zadáno např. Katedrou ústavního práva, text by byl více analyticky zaměřen na pozici Slovenské národní rady v daném státoprávním uspořádání a méně na historické a právní skutečnosti, které k takovému postavení vedly a provázely jej.

Text je rozdělen do šesti kapitol, kteréžto jsou orámovány významnými historickými milníky, které měly na fungování SNR zásadní vliv. První kapitola pojednává o období před vznikem SNR až do jejího vzniku v roce 1943, která má shrnout zásadní vlivy a okolnosti, které vedly ke vzniku tohoto orgánu. Druhá kapitola popisuje vliv SNR počas období mezi vznikem SNR a komunistickým převratem v Československu v roce 1948, zakončeného tzv. Ústavou 9.května, její vliv na poválečné znovuzačlenění Slovenska do Československého státu, jakož i její postupné ovládnutí slovenskou frakcí Komunistické strany Československa. Třetí kapitola pak mapuje období fungování Slovenské národní rady během nastolování tvrdého komunistického režimu, přes rok 1956, kdy nejen že dochází k mírnému povolení Stalinsko-Gottwaldovsky utažených šroubů, ale pro slovenskou část republiky ke vzniku stěžejního Ústavního zákona o slovenských národních orgánech, až do konce 50.let, kdy se začínají formovat podoby Socialistické ústavy, která postavení Slovenské národní rady nemine. Období vzniku tohoto

dokumentu roku 1960 a období následnému až do začátku roku 1969, kdy byla republika transformována na federaci se věnuje kapitola čtvrtá. Pátá, předposlední kapitola, se věnuje postavení SNR v období normalizace a to až do přerodu státu v demokratický režim na konci roku 1989. Závěrečná šestá kapitola pak pojednává o SNR v rámci ČSFR, o jejím vlivu na vznik samostatné Slovenské republiky a následnému přerodu SNR v Národní radu Slovenské republiky.

1. Období před vznikem SNR a okolnosti vzniku SNR

1.1. Období před vznikem SNR

1.1.1. Období před vznikem ČSR

Bavíme-li se o prapočátku historie Slovenské národní rady coby slovenského parlamentarismu, pravděpodobně bychom mohli dojít až do Uherského sněmu, který na území Zalitavska, jenž zahrnovalo i dnešní Slovensko, od rakousko-uherského vyrovnání z roku 1867 fungoval jako dvoukomorový parlament. Avšak jednalo by se do jisté míry o slepou uličku, neboť v ani v jedné z komor, ať už v horní pro šlechtu, či v dolní pro volené zástupce, nebyl slovenský národ šířeji zastoupen, při některých volebních obdobích dokonce Slováci absentovali zcela, zpravidla však v počtech nižších jednotek z celkového počtu 413 poslanců[1]. Jaký to rozdíl oproti české politické reprezentaci, která byla bohatá na zkušenosti jak ze samostatného zemského sněmu, tak z Říšské rady a dokonce i z ministerských křesel. Tato skutečnost nikterak neusnadňovala delegaci Slováků do vyšších kruhů nově vzniklé státní politiky. Rozhodně však nemluvíme o absenci slovenských elit, avšak tyto se musely čerpat odjinud, než z politického prostředí.

Když se pak podíváme na čelní slovenské představitele Československé republiky, dojdeme ke zjištění, že ti nejpřednější z nich, mají zkušenosti z nejvyšších politických kruhů minimální, často dokonce žádné. Za příklad si uveďme pět významných (ne-li nejvýznamnějších) slovenských politiků v prvních deseti letech fungování ČSR. Milan Rastislav Štefánik, Milan Hodža, Vavro Šrobár, Andrej Hlinka a Ivan Dérer. Poslanecké zkušenosti z výše uvedených měl pouze jeden, a sice Milan Hodža. Tím nechci snižovat zkušenosti ostatních, nejen zmíněných

[1] CHARVÁT, Juraj. Listy - dvouměsíčník pro kulturu a dialog: Tri prúdy [online]. 28.10.2008 [cit. 20.4.2022]. Dostupný na WWW: http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=085&clanek=050805

osob, ostatně byl to třeba právě Andrej Hlinka, který po odchodu ze Slovenské národní strany založil vlastní Slovenskou ľudovou stranu, v rámci které dostal dostal např. právě Hodžu do Uherského sněmu, avšak Tisovo společenské postavení vyplývalo skrze civilní povolání duchovního, nikoliv politickou moc.

Ještě v průběhu první světové války vzniká na Slovensku první parlamentní instituce s názvem Slovenská národní rada. (Záměrně ji označuji jako první parlamentní instituci, neboť první politický útvar takto pojmenovaný, byl revoluční orgán podporující Slovenské národní povstání v letech 1848-49 a ač měla ambice osamostatnit slovenský národ od maďarské nadvlády, její reálná politická moc se omezila pouze na okolí města Myjava a to ještě na nepříliš dlouhou dobu.)[2] Slovenskou národní radu ustanovenou 30. září 1918 v Martine (avšak fakticky ustanovenou již 12.září 1918 v Budapešti)[3] lze už za legitimní politický orgán označit spíše, byť revoluční základ sdílí se svou o sedmdesát let starší předchůdkyní. Základním rozdílem je však větší dopad na celý slovenský národ a především finální úspěšnost. I přestože její historie není příliš dlouhá, zanikla po necelém roce existence, jeden významný akt totiž na svědomí má. Konkrétně jde o schválení Martinské deklarace z 30.října 1918, který definitivně určil osud Slovenska pro příští desetiletí jeho připojením Česku do podoby Československé republiky.

1.1.2. Období Československé republiky

Martinská deklarace, která Slovensko definitivně připojila k nově vzniklému státu, je dodnes předmětem vášnivých diskusí. Její finální podoba totiž v podstatě opomíjí hlavní slovenské požadavky nastíněné již Pittsburghskou dohodou, která měla Slovensku zaručovat daleko větší míru autonomie, než které se mu nakonec dostalo. Z této dohody zbyly jen fragmenty – Československo bude demokratickou republikou spojenou (především) Čechy a Slováky. Klíčové požadavky[4] slovenských zájmů však zůstaly vesměs nevyslyšeny nebo přinejmenším okleštěny:

- ***„Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.“***

[2] Blíže se tématu věnuje Ján Bučko v kapitole *Prvá Slovenská národná rada* v knize PhDr. Miroslava Pekníka PhD. *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*

[3] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 45-52

[4] Pittsburghská dohoda z 30. května 1918, Pittsburgh, Pennsylvanie, USA

Toto ustanovení dohody bylo splněno a nesplněno zároveň. Slovákům bylo sice umožněno mluvit „po svém“ ve všech výše uvedených situacích, avšak tato řeč byla označena pouze jako slovenský dialekt československé.

- ***„Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.“***
  Tento požadavek se s realitou rozešel v mnohem větší míře. Vlastní administrativa byla minimální, nestabilní a málo funkční. Stran vlastních slovenských soudů se pak nedá mluvit o ničem jiném, než o faktickém přičlenění k soustavě soudů ve zbytku ČSR dle zákona 270/1920 Sb.[5] (snad jen s odlišnými názvy soudních institucí). A co se týče vlastního slovenského sněmu, výše zmíněná Slovenská národní rada, která přijala Martinskou deklaraci, byla ministrem pro správu Slovenska zrušena již zkraje roku 1919 a nebyla ničím nahrazena.

Vlastní mocí zákonodárnou tak Slováci nedisponovali v o mnoho větší míře, než v dobách Uherského sněmu. Při první schůzi Revolučního národního shromáždění, tedy prvního „republikového“ nejvyššího zákonodárného orgánu, bylo zastoupení Slováků tvořeno 41 politicky nerozdělenými poslanci slovenské delegace z celkového počtu 256 poslanců (pro srovnání – největší zastoupení měli čeští poslanci Agrární strany, konkrétně 55 poslanců, čeští sociální demokraté 53 poslanců...). Tento značně různorodý poslanecký klub měl postavení orgánu moci zákonodárné pro Slovensko, chtělo by se říct „Slováci Slovákům“. Nutno ovšem poznamenat, že ani počet pouhých 41 poslanců netvořili výhradně Slováci, ale i čeští poslanci, kteří měli slovenské zájmy zastupovat (mezi nimi např. dcera prezidenta T. G. Masaryka - Alice Masaryková), skutečný počet Slováků je pak uváděn v počtu 31 poslanců. K této skutečnosti došlo mj. proto, že parlament vznikl bez voleb, jmenováním poslanců na základě stranického klíče z voleb do Říšské rady roku 1911. Jelikož se tyto však volby Slovenska netýkaly, tento klíč se na slovenské poslance uplatnit nedal a tak o slovenské reprezentaci rozhodli ti slovenští politici, kteří byli u vzniku republiky v Praze – především pak Vavro Šrobár. Fakt, že obsazení slovenských a „slovenských“ poslanců Národního shromáždění nebylo se SNR nijak projednáváno, vyvolalo v jejím vedení nemalé rozhořčení a protesty. Ty však vpravdě poslancům v Praze příliš vrásek nepůsobily, neboť celou SNR vnímali jako sobě podřazenou, ostatně jako celá čs. vláda. A sama SNR si svoje slabé postavení uvědomovala sama, o čemž svědčí usnesení ze 16. listopadu, kde svoje vlastní otevřeně degraduje a uznává státní moc vládě

[5] Zákon č. 270/1920 Sb., kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského

a parlamentu v Praze. Odtud už nepřekvapí, že v lednu 1919 byla celá SNR Vavrem Šrobárem, toho času ministrem pro správu Slovenska, zcela zrušena[6].

V březnu roku 1919 pak došlo ústavním zákonem č. 138/1919 Sb.[7] k navýšení celkového počtu poslanců na 270, přičemž nově vzniklé mandáty připadly zástupcům slovenské národnosti. Pro úplnost je na místě dodat, že v tomto prozatímním parlamentu zasedali pouze Čechoslováci, nikoliv národnostní menšiny.

Ústava z roku 1920 pak stabilizovala politické uspořádání republiky až do konce 30. let. Vznikl dvoukomorový parlament souhrnně nazvaný Národní shromáždění, tvořený z Poslanecké sněmovny (300 členů) a Senátu (150 členů). Volby do obou komor pak probíhaly podle zásady poměrného zastoupení. Do obou komor kandidovali slovenští kandidáti jak prostřednictvím kandidátky „celostátních stran" (např. sociální demokraté), tak samostatných slovenských stran (typickým příkladem Hlinkova slovenská ľudová strana). Právě „ľuďáci" byli nejhlasitějšími bojovníky za větší autonomii Slovenska počas tzv. První republiky, přičemž radikálnější část strany – zejména kolem agenta maďarské vlády – poslance Vojtecha Tuky dokonce tíhla k separatistickým tendencím. Úspěšnosti jejich tendencí však nepomohla ani hlasitá opozice, ani krátké působení ve vládě, ukončené po zatčení poslance Tuky pro špionáž ve prospěch Maďarska, ale až Adolf Hitler a jeho maďarský protějšek Miklós Hórthy a jejich postupné naporcování Československa.

1.1.3. Období Česko-Slovenské republiky a Slovenského státu

Tzv. Mnichovská dohoda neměla pro ČSR za následek pouze územní ztráty (a že v pravdě pro Slovensko nemalé), které jsou v její souvislosti zmiňované nejčastěji, znamenala též konec období, kterému dnes souhrnně říkáme „První republika", stejně jako začátek konce ideje československého národa a československé národnosti, jakkoliv tato byla oficiálně zrušena až v roce 1948[8]. Vše vyplývá z takzvané Žilinské dohody, která spojila valnou většinu na Slovensku působících politických subjektů za účelem prosazení zákona o slovenské autonomii vytvořený Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou, doprovázený tzv. Manifestem slovenského národa a jeho značně fašizujícími myšlenkami, které předznamenaly směřování Slovenska počas Druhé světové války. Tyto ambice byly naplněny Ústavním zákonem č. 299/1938 Sb. o

[6] na základě dekretu Ministra s plnou mocí pro správu Slovenska č. 6/1919 Sb. z. a n.
[7] Ústavní zákon č. 37/1918 Sb., Tzv. Prozatímní ústava, §1
[8] Ústavním zákonem č. 150/1948 Ústava Československé republiky, Tzv. Ústava 9.května

autonomii Slovenské země ze dne 22. listopadu 1938 (mimochodem protiústavně přijat[9]). Právě tento zákon je definitivní tečkou za obdobím oné pověstné „První republiky“, neboť už jeho první paragraf přejmenovává zemi na Česko-Slovenskou republiku, fakticky mění státní útvar ve federaci a dává tedy pomyslné razítko na vznik tzv. „Druhé republiky.“ Paradoxem dějin pak je, že hlavní tvář slovenských snah o větší samostatnost Slovenska, Andrej Hlinka, se slovenské autonomie nedočkal, neboť v srpnu roku 1938 umírá.

O povaze „Druhé republiky“ není potřeba psát mnoho. Fašizující tendence po celé zemi a hrozba války způsobily, že země přišla o svůj demokratický charakter a její lid o řadu občanských svobod. Co je pro tuto práci však podstatnější, je skutečnost, že Slovenská země, jak se autonomní území Slovenska nyní nazývalo, získalo tímto ústavním zákonem svůj vlastní zákonodárný sbor zvaný Sněm Slovenské země (Snem Slovenskej Krajiny, rozhodoval o záležitostech kromě taxativně vymezených v §4 tohoto ústavního zákona), autonomní orgány moci výkonné (jejich věcná působnost opět zahrnuje vše mimo věcí vymezených v §4 tohoto ústavního zákona) i vlastní soustavu soudů.

Cesta, po které se v té době Slovensko vydává, pak nemohla vést k ničemu jinému, než ke kompletnímu odtržení Slovenska z Československého státu.[10] Dlužno dodat, že k tomuto radikálnímu kroku nebyli zcela nakloněni zdaleka všichni slovenští představitelé – dokonce ani dva největší soupeři o post v čele ľudové strany – Karol Sidor a vítěz tohoto souboje, Jozef Tiso.[11] Na rozdíl od radikálnějšího křídla strany, reprezentované mj. Vojtechem Tukou či Ferdinandem Ďurčanským, s odtržením Slovenska váhali. Toto váhání však rozsekla schůzka Tisa s říšským ministrem zahraničí Ribbentropem, který Tisovi dal jasně najevo, že pokud si plnou moc nad Slovenskem neuzurpují sami, učiní tak Maďarsko. Přestože Tiso tomuto tlaku podlehl, samostatnost z vlastní pozice vyhlásit odmítl z důvodu nedostatku pravomocí. Odtržení Slovenska tedy nevyhlásil on sám, ale Sněm Slovenské země na Tisovo doporučení. 14. března 1939, tedy den před vstupem německých vojsk na okleštěné české území, tak vzniká první ucelený samostatný slovenský státní útvar od Nitranského knížectví 1100 let nazpět.

[9] K přijetí ústavního zákona bylo podle ústavního zákona č.121/1920 Ústavní listina Československé republiky potřeba hlasů třípětinové většiny obou komor parlamentu – 180 hlasů v dolní komoře, 90 hlasů v komoře horní (§33), k tomu však nedošlo, když počet hlasů byl 144 za poslaneckou sněmovnu a 78 za Senát

[10] Rychlík, Jan.: Češi a Slováci ve 20. století: Česko-slovenské vztahy 1914-1945. Bratislava: Academic Electronic Press Bratislava a Ústav T. G. Masaryka Praha, 1997. 360 s. ISBN 80-88880-10-6. str. 113 an.

[11] KOVÁČ, Dušan, a kol. Dějiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-099-9. str. 204-206.

K fungování Slovenského státu snad jen krátce – klerofašistický stát s vedoucí úlohou ľudové strany, fakticky satelitní stát Třetí říše, neboť podle tzv. Ochranné smlouvy[12] mělo Slovensko podřizovat svojí zahraniční a vojenskou politiku právě zájmům nacistického Německa. Naproti tomu Slovensko mělo být chráněno hned prvním článkem této smlouvy ve znění:

„Nemecká ríša preberá ochranu nad politickou nezávislosťou Slovenského štátu a nad integritou jeho územia.“

Přestože německé vojsko na Slovenském území skutečně přítomné bylo, žádnou faktickou ochranu Slovensku neposkytovalo, o čemž se Slováci mohli přesvědčit hned při tzv. „Malé vojne“ s Maďarskem, do které se Wehrmacht samozřejmě nezapojil, neboť Maďarsko bylo mnohem podstatnějším spojencem a Slovensko Německu za pomoc nestálo. Slovenské vazalství demonstruje i k ochranné Smlouvě navázaný tajný Důvěrný protokol o hospodářské a finanční spolupráci, který fakticky navázal Slovensko na Třetí říši i z ekonomického hlediska.

Co se týče politického fungování, dle ústavy z června 1939 měl být nejvyšším zákonodárným orgánem státu Sněm Slovenské republiky (plynule navazující na Sněm Slovenské země) o 80 členech (v praxi zůstalo na čísle 63). Volební období jednotlivých členů mělo být pětileté, na další volby (plánované na rok 1943) však již nedošlo. Vedle Sněmu tvořila druhou komoru parlamentu tzv. Státní rada, tvořena z nejváženějších slovenských osobností (nevolené, ale jmenované prezidentem, vládou, menšinami a stavy). Pravomoci měla proměnlivé, v důsledku ale vždy minimální.

Skutečnou moc v rukou držela vláda a do jisté míry prezident Tiso, který v průběhu války ke svému titulu přidal ještě slovo „vůdce“ po vzorech německého „Führer“ a italského „Duce“ a vpravdě ze svého postavení kněze v klerofašistickém státě překračoval meze stanovené Ústavou. Suma sumarum lze Slovenský štát označit za vazalský stát[13] zcela poslušný německé Třetí říši, ochotně podílející se nejen na brutálním potlačování demokratické i komunistické opozice, ale především aktivně se podílející na holocaustu a dalších zločinech proti lidskosti organizované nacistickým Německem a pouze aktivní slovenský odboj, který nadále uznával příslušnost

[12] Smlouva o ochranném vztahu mezi Německou říší a Slovenským státem ze dne 18.března 1939
[13] BEŇA, Jozef. Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001, s. 48

k Československu, zachránil Slovensko před dozajista nepěkným zacházením coby s poraženým státem Druhé světové války.[14]

1.2. Vznik SNR

Odboj proti nově vzniklému Slovenskému státu nebyl zpočátku vpravdě příliš silný. Slovenští občané si svou naprostou podřízenost Německu neuvědomovali, naopak si vytvořením vlastního státu pěstují národní hrdost (navíc umocněnou tzv. „Malou vojnou“ s Maďarskem). Návaznost na Německo a jeho státní zakázky sociální úroveň pozvedají.[15] Obyvatelstvo se s novým režimem většinově ztotožňuje. Pochopitelně až na přirozené odpůrce ľuďácké politické linie – demokratické a komunistické opozice (fakticky ilegalizované), evangelíků, židů a příznivců společného československého státu. Výčet poměrně rozsáhlý, avšak v absolutních číslech ne takový, aby se alespoň v počátcích existence Slovenského státu zmohl na hmatatelný akt odporu. Tím spíše, že nemalá část nenakloněná klerofašistickému režimu odchází do emigrace.

Vše se začíná měnit útokem Německa na Sovětský svaz v roce 1941. Slovenský stát je (jako spojenec Německa) do války samozřejmě naplno zatažen a tato se dotýká nejen vojáků zasahovaných těžkými ztrátami, ale i civilního obyvatelstva prudkým poklesem životní úrovně. V té době též začíná utahování šroubů režimu v podobě zesílených perzekucí proti odpůrcům režimu a především nejsmutnější kapitola Slovenského štátu – deportace židovského obyvatelstva do koncentračních táborů. Když se v roce 1943 karta války definitivně začíná obracet, odboj na Slovensku cítí svou šanci. První výraznější snahu o sjednocení slovenského odboje nutno přiznat tamní Komunistické straně Slovenska, jehož IV. ústřední vedení vytvořilo Ústřední národně-revoluční výbor, kterýžto měl dosáhnout změn v rámci režimu. Tyto snahy však rozmetalo pozatýkání všech členů tohoto výboru slovenskou Ústřední státní bezpečnostní.[16]

---

[14] Zde můžeme o potenciálním osudu Slovenska pouze diskutovat, ovšem dá se předpokládat, že v okamžiku, kdy by se Slovensku nepodařilo navázat na kontinuitu Československé republiky, pravděpodobně by jej potkal stejný osud, jako Podkarpatskou Rus, čili přímá anexe Sovětským svazem a pokud by snad i přesto později dosáhlo samostatného státu, rozhodně by nepožívalo takové suverenity, jako dnešní Slovenská republika.

[15] VALENT, P. Zahraničnopolitické postavenie Slovenského štátu [online]. Historická revue [cit. 2013-12-29] WWW: web.archive.org/web/20110912051341/http://www.historickarevue.com/archiv_2007_01_4.html

[16] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 73

Pozadu nezůstávala ani odbojová skupina Flóra a jejich memorandum prezidentu Benešovi a exilové vládě, vyjadřující londýnským exulantům plnou podporu. Memorandum bylo v Londýně přijato s nadšením, ovšem možná až přílišným, protože čechoslovakisticky naladěná odpověď vysílaná čs. vysíláním londýnského rozhlasu byla pro stále těžko stavitelným soustem pro sjednocení celého slovenského odboje, natož národa, čehož mj. využila i ľuďácká vláda pro zesílení protičeských tendencí.[17] A podobně neúspěšná byla se svým memorandem i odbojová skupina kolem Vavra Šrobára.[18]

Demokratický (mezi hlavními reprezentanty např. Šrobár, Lichner, Ursíny) a komunistický odboj (např. Šmidke, Benada, ale i Gustáv Husák) po těchto dílčích neúspěších však pochopili, že jako relevantní odboj mohou fungovat jen společně – s komunistickou silou a demokratickou legitimitou. Vše vyvrcholí uzavřením tzv. Vánoční dohody[19], kterou vzniká Slovenská národní rada. Cíle vytyčené SNR jsou pak stanoveny jasně, hned ve druhém a třetím bodu dohody:

- *„V prvej príhodnej chvíli prevziať všetku politickú, zákonodarnú, vojenskú i administratívne výkonnú moc na Slovensku a vykonávať ju podľa vôle ľudu až do tej doby, kým slobodne zvolení zástupcovia ľudu nebudú môcť všetku moc prevziať.“*

- *„Po prevzatí moci, len čo to bude možné, Slovenská národná rada sa postará, aby slovenský ľud si voľne a slobodne určil svojich zástupcov, ktorým SNR všetku moc odovzdá.“*

Tato dohoda však kromě vytvoření SNR zmiňuje ještě další důležité body. Zejména se jedná o uznání československé exilové vlády a tedy deklaraci zájmu na kontinuitě československého státu, resp. vytvoření státu nového s fungováním na principu „rovný s rovným“ a orientaci tohoto státu, či přinejmenším Slováků, na SSSR. Zmíněn by měl být i důraz na demokracii a sekularizaci obnoveného společného státu.

[17] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 74

[18] Tamtéž

[19] „Vianočná dohoda“ o vytvorení ilegálnej Slovenskej národnej rady ako jednotného centra protifašistického frontu na Slovensku a o jej programe, 25.12 1943

2. Působení SNR od vzniku do komunistického převratu

Byť Slovenskou národní radu lze v době jejího založení označit za odbojovou skupinu, její působení má daleký politický přesah. Sama se označuje jako *„jediný reprezentant politickej vôle slovenského národa doma“*[20]. Důsledkem výše uvedeného je skutečnost, že se ze SNR kontinuálně stal po Druhé světové válce legitimní orgán moci zákonodárné / výkonné. Tato kapitola popisuje první milníky, kterých SNR dosáhla a její postupný přerod v orgán státní moci a její osud v době, kdy stát nezadržitelně mířil do sovětského područí a to až do definitivního stvrzení tohoto osudu tzv. Vítězným únorem a následným posvěcením (či možná spíše znesvěcením) tzv. Ústavou 9.května.[21]

2.1. Válečné působení SNR

Stanoviska z Vánoční dohody by byla chvályhodná, ovšem každá odbojová skupina musí opřít svá slova o činy. A činem, o který se opírá nejen celá pozdější legitimita SNR, ale i celý slovenský národ v závěrečném zúčtování Druhé světové války, je Slovenské národní povstání (dále též „SNP“.) Slovenské národní povstání bylo plánovanou snahou o státní převrat ve stále ještě ľuďáckými klerofašisty ovládaném Slovenském státě. Plánovanou ze všech stran, protože o těchto snahách věděla jak exilová čs. vláda v Londýně, tak Stalin a jeho generalita v SSSR.

29. srpna 1944 byla rozhlasem vyhlášena zpráva o obsazování Slovenského štátu německou armádou v návaznosti na zvyšující se partyzánskou aktivitu na Slovensku a postup vojsk Rudé armády. Nutno zdůraznit, že se jelikož vše probíhalo s požehnáním ľuďácké vlády, nemluvíme tedy o invazi v pravém slova smyslu, jako spíše o vstupu vojsk. Přítomnost německých vojsk na Slovenské území však odstartovala Slovenské národní povstání dříve, než bylo původně plánováno (tedy s postupující rudou armádou „za dveřmi“). Slovenská národní rada vystupuje z ilegality a v Banské Bystrici uskutečňuje své první zasedání, v rámci kterého se mj. Deklarací SNR označila za jediného nositele moci zákonodárné, vládní a výkonné, vyhlásila zřízení ústředních revolučních orgánů a vydala nařízení o rozpuštění Hlinkovy Slovenské Ľudové strany, jakož i jejich podřízených institucí (např. Hlinkovy gardy). A v neposlední řadě též jasná proklamace strany, na které Slovensko pod revoluční SNR hodlalo stát:

[20] Preambule tzv. Vánoční dohody
[21] Ústavní zákon č. 150/1948 Ústava Československé republiky

„Dnešným dňom slovenský národ manifestačné pripojuje sa k spojeneckým národom, ktoré svojím bojom a veľkými obeťami zabezpečujú slobodný a demokratický život národom celého sveta, a tak i nášmu malému národu. Všetkými silami chceme prispieť k rýchlemu skončeniu tohto zápasu o slobodu.“ [22]

Postavení Slovenské národní rady bylo momentálním zavržením dělby moci maximalizováno, SNR své pravomoci vykonávala prostřednictvím tří orgánů SNR – předsednictvu (fakticky nejvýznamnější), plénu a sboru pověřenců (ekvivalent vlády, souboru ministrů). Pravomoc k přijímání nejsilnějších právních předpisů (nařízení) si přisvojilo Plénum SNR, ovšem v jeho čele stálo předsednictvo. Ne-dělbě moci se popravdě nelze divit, nad Slovenským státem se pořád vznáší moc ľuďácké vlády dirigované z Berlína a státní aparát stále ještě odbojového charakteru musí být zjednodušený. SNR ostatně sama deklarovala, že po skončení Druhé světové války předá svojí moc do rukou znovuzrozeného československého státu. Nutno též mít na paměti, že pouze reálná moc SNR se samozřejmě týká pouze toho území Slovenska, které bylo v danou chvíli pod kontrolou jednotek SNP. I přes potlačení SNP však s 1.zářím 1944, kdy jsou vydána nejen deklarace SNR, ale i první tři nařízení, začíná geneze slovenského právního pořádku v pravém smyslu slova.[23]

Válečné období normotvorby SNR lze rozdělit na dvě etapy. Tou první bylo již zmíněné období legislativní tvorby počas SNP řízené z Banské Bystrice. SNR však potlačením SNP nezanikla, s pádem Banské Bystrice přešla s celým slovenským odbojem do partyzánské války.
Druhou etapou vnímáme období samotného konce Druhé světové války, kdy SNR obnovuje na postupně osvobozovaném území svojí mocenskou strukturu vytvořenou během SNP. Už v průběhu ledna 1945 se v Košicích formuje první vládní centrum a právě v Košicích zkraje února SNR prostřednictvím tzv. Delegace SNR pro osvobozené území vydává svůj manifest SNR, kterým vyjadřuje své zásady pro obnovení čs. státu. (trvá na principu „rovný s rovným“). Konkrétněji se v představách o postavení Slovenska v reinkarnovaném státu vyjadřuje Memorandum SNR, vydané v rámci usnesení z 2. března 1945, v rámci kterého bylo vyžadováno, aby nová vláda před příjezdem na Slovensko předem deklarovala rovnoprávnost slovenského národa a přislíbila, že se vztahy mezi oběma národy v ústavní rovině budou řešit na

[22] Deklarácia Slovenskej národnej rady 1. 9. 1944
[23] Beňa Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, 1. vydání. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela 2001, str. 100

základě rovnosti a dohody obou národů.[24] Představa SNR o podobě poválečného československého státu byla jednoznačná – Československo má být federalizováno na národním principu. Tyto požadavky se měly odrazit v Košickém vládním programu, tedy dokumentu, který měl oficiálně řešit směřování československého státu, ať už v domácí či zahraniční politice.

Představy SNR však nebyly zcela kompatibilní s realitou, resp. s představami ostatních zástupců jednání o podobě poválečného státu. Nejblíže měla SNR v představách s komunisty v moskevské emigraci, ale ani u nich nenašla SNR plnou podporu, zejména v otázce státu na federativním principu.[25] I přesto lze označit výslednou podobu Košického vládního programu z pohledu postavení Slovenské národní rady za na první pohled poměrně úspěšnou – hlava VI. jí přiznává rozsáhlé pravomoci, Slovensku přiznává postavení na principu „rovný s rovným" a samotná SNR, označená v programu jako *„nositelka státní moci na Slovensku (moci zákonodárné, vládní a výkonné)"* má v uplatňování moci na Slovensku pramalé omezení. A SNR se stále nevzdává myšlenky federativního uspořádání státu, 26.května 1945 přijímá SNR návrh na takové uspořádání státu. Ovšem tak daleko moc SNR nesahá, právě naopak. Poslední květnový den se schází ústřední výbory české i slovenské buňky komunistické strany, které přijímají usnesení stavící se odmítavě k pět dní starému kroku SNR. Bez podpory komunistů (jejichž stanovisko do značné míry určoval Sovětský svaz) slovenská myšlenka na federaci výslovně oslabila. A jakkoliv lze prohlásit, že Košický vládní program postavení Slováků upevňuje, na konkrétních podobách státu se SNR s českou politickou reprezentací stále více rozcházejí.

2.2. Poválečné působení SNR

V této době už nikdo nezůstává na pochybách o tom, že válka je u konce. Výjimkou není ani Adolf Hitler, který než by padl do spojeneckých rukou, raději si poslední dubnový den roku 1945 v berlínském bunkru prožene hlavou kulku. Osm dní na to „vypukl mír"[26], tedy alespoň v Evropě.
Definitivnímu znovuzrození československého státu tak už nestojí nic v cestě.

[24] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 120
[25] Tamtéž, str. 121
[26] Monty Pythonův létající cirkus, scéna Nejvtipnější vtip na světě, vysíláno 5.10.1969 na BBC 1

Před zástupci SNR však stále stojí těžké úkoly – zakotvit SNR do právního řádu obnovujícího se Československa a nalézt odpovědi na vznikající kompetenční otázky. 2. června 1945 pak přichází první z tzv. Pražských dohod[27], mající tyto úkoly vyřešit. Tato smlouva uznává pro SNR zákonodárnou moc ve všech otázkách, které nebyly vyhrazené celostátním orgánům. Členové sboru pověřenců, tedy výkonného orgánu SNR tak museli ctít dvojí podřízenost, jak Radě samotné, tak ústřední vládě v Praze. Celostátní otázky řešila vláda s prezidentem Benešem a to po dohodě se SNR (souhlas SNR byl udělován prostřednictvím slovenských členů vlády). Tento stav platil až do 28.října 1945, k tomuto symbolickému datu přešla zákonodárná moc týkající se celostátních otázek do rukou Prozatímního národního shromáždění.[28]

Poměrně nejasně vymezené pravomoci však způsobily, že kompetenční spory neustaly. Naopak, mezi dekretovou činností prezidenta, resp. Dočasným národním shromážděním a činností SNR neexistovala součinnost. Právě i o částečné vyřešení těchto potíží se postarala Druhá pražská dohoda z dubna 1946. Ve výsledku potvrzuje pravomoci svěřené SNR první pražskou dohodou po ustanovení Ústavodárného národního shromáždění, kteréžto mělo mít pravomoce parlamentu podle Ústavy 1920, což je pochopitelně v rozporu s existencí SNR. Tato dohoda však po personální stránce určité pravomoci SNR oklešťuje ve prospěch prezidenta (např. jmenování profesorů, a soudců, udělování amnestií…). I přes vše výše zmíněné lze prohlásit, že zásadní změny Druhá pražská dohoda nepřináší, neboť nadále blíže nevymezuje pojem „celostátních věcí“, které mají být ve výlučné kompetenci pražského parlamentu.

Ve den uzavření Druhé pražské dohody byl přijat ústavní zákon č. 65/1946 Sb., který ústavně-právně uznává zákonodárnou moc SNR a dále ji garantuje, začleňuje SNR do soustavy orgánů státní moc a zařazuje normy vydané SNR do československého právního pořádku. Definitivně tak mluvíme o silně asymetrickém právním řádu Československa. (Neboť žádná „Česká národní rada“ zatím neexistuje, vše pro Čechy, Moravu a Slezsko se vše odvíjí od parlamentu v Praze.) Slovenský právní pořádek pak nezaniká, ale vyvíjí se coby součást československého právního pořádku. Tomuto zákonu pak lze přiznat větší formálně-právní význam, než ve stejný den

[27] KAPLAN, K.: Pražské dohody 1945-1947. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV. Svazek IV. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. str. 8

[28] To se sestává z 300 poslanců šesti stran Národní fronty (českých komunistů, sociálních demokratů, lidovců, národních socialistů a slovenských komunistů a Demokratické strany, reprezentující v podstatě jakoukoliv slovenskou nekomunistickou politiku, zejména však agrárně-konzervativní).

podepsaná Druhá pražská dohoda.[29] Byť pravomoci přiznané SNR nejsou v plném rozsahu představ stanovených už v roce 1944, avšak z mého pohledu se jednalo o obrovský úspěch slovenské politiky. Nelze totiž zapomínat, že právě Slovensko bylo jedním z elementů, který pomohl rozvrátit tzv. První republiku a vyplynulý Slovenský štát aktivním spojencem nacistického Německa, po většinu války s tichým souhlasem slovenského obyvatelstva. Přesto má nyní částečně splněné požadavky v rámci tvorby státu, na který se nahlíží jako na vítěze Druhé světové války. Představa, že by se za daných okolností dalo pro Slovensko získat více, je podle mého osobního názoru lichá.

2.3. Volby 1946 a cesta ke komunistickému převratu

Slováci mají tedy pro slovenské otázky vyhrazenou SNR a pro otázky celostátní třetinové zastoupení v Prozatímním národním shromáždění (stejně jako komunisté, díky dvojímu postavení komunistů) a to až do voleb v roce 1946, kdy se Prozatímní národní shromáždění mění ve volbami legitimizovanější jednokomorový parlament zvaný Ústavodárné národní shromáždění (dále též ÚNS).

Výsledky voleb do ÚNS v roce 1946 však opět takříkajíc zamíchají kartami. Pro úplnost si nejprve připomeňme, že účast ve volbách měly pouze strany, které byly součástí tzv. Národní fronty. (viz poznámka č.28). Účast byla umožněna ještě dvěma dalším slovenským stranám, konkrétně Stranou práce (předseda Ivan Dérer, fakticky slovenská odnož ČSSD) a Stranou slobody (předseda Vavro Šrobár, lidovecká alternativa Demokratické straně). Dalším důležitým prvkem těchto voleb byla skutečnost, že šlo i o nepřímé volby do SNR, jejíž obsazení se určilo dle nařízení SNR 91/1946 Sb.n.[30], konkrétně pak dle výsledků voleb do ÚNS. A nejinak takto bylo učiněno pro Místní národní výbory (fakticky místní samospráva) po celém Československu. Zde je namístě zdůraznit, jak odlišně volby v Česku a na Slovensku dopadly.[31] Zatímco v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byla nejsilnější KSČ, na Slovensku zcela dominovala konzervativně-agraristická Demokratická strana (62% hlasů na Slovensku), zatímco jak křesťansko-demokratická Strana Slobody, jejíž voliče pokryla DS, tak Strana práce, kterou o hlasy obrali komunisté, získaly jen zanedbatelné množství hlasů. Slovenské výsledky voleb se

[29] Beňa Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, 1. vydání. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela 2001, str. 100

[30] o obnovení Slovenskej národnej rady na podklade výsledku volieb do Ústavodarného národného shromaždenia

[31] Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění 1946, dostupné online na http://www.totalita.cz/volby/volby_1946_07.php

tak zdají být určitou protivahou stále posilujícímu vlivu komunistů na fungování státu, ovšem KSČ je se svými plány připravena tuto protikladnou sílu maximálním možným způsobem eliminovat.

Tyto plány se zhmotňují v tzv. Třetí pražské dohodě. Zatímco u prvních dvou pražských dohod lze mluvit o skutečných domluvách založených na jednáních a kompromisech, Třetí pražská dohoda byla spíše o tom, jaké podmínky zástupci stran Národní fronty (včetně těch, které nezískaly dostatečný počet hlasů pro účast ve vládě či předsednictvu SNR[32]) vůči SNR dohodne. SNR touto dohodou ztrácí významné prvky své suverenity. Nadále sice trvá její pravomoc legislativní činnosti pro „slovenské otázky", ovšem tato je podmíněna předběžnou kontrolou ze strany vlády, která tak má vůči SNR postavení nadřízeného orgánu, stejně jako jednotliví členové Sboru pověřenců jsou zodpovědní ministrům vlády.[33] A i když předsedu Sboru pověřenců a jednotlivé pověřence nadále jmenuje Předsednictvo SNR, toto jmenování stejně potřebuje souhlas vlády a členové Sboru pověřenců do rukou předsedy vlády skládají svůj slib. Omezení pravomocí SNR, které Třetí pražská dohoda znamená, je jednoznačným krokem nejen před působnost prvých dvou z pražských dohod, ale též od Košického vládního programu.

Dlužno poznamenat, že dohodu posvětila i slovenská Demokratická strana, která na dohodě nejvíce tratila. Důvod je prostý. Akceptace dohody ze strany DS byla podmínkou pro vstup do vlády. Vzhledem k tomu, že záměrem byla jednotná vláda národní fronty de facto bez opozice, bylo by vykořenění DS z této společnosti obrovským zásahem vůči celospolečenskému postavení této strany, nemluvě o související hrozbě vyloučení z Národní fronty, odkud již nebyla daleká cesta k celkovému zakázání vyloučené politické strany. Okleštění SNR o významný podíl na moci, na které (z velké části pod nátlakem) kývnula i slovenská strana, vyvolalo mezi slovenskými představiteli různě ostré reakce, ovšem veskrze vždy s uvědoměním, že snahy byť o částečnou národní samosprávu byly potlačeny. Např. předseda SNR Jozef Lettrich konejší své kolegy poslance na schůzi SNR 16.června 1946 slovy:

„Všetkými troma dohodami, menovite ale tou poslednou, Slovensko prináša jednote republiky značné ústupky a obete zo svojich inštitúcii vytvorených Slovenským národným povstáním v

[32] Beňa Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, 1. vydání. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela 2001, str. 264

[33] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 125-126

dobrom presvedčení, že toto štátne politické gesto nájde priaznivú ozvenu na strane bratrského českého národa, ktorý bude vedieť v príhodný čas Slovensko patrične honorovať.

Samotní poslanci (zejména z Demokratické strany) si často uvědomují, že touto dohodou je dost možná položen základ centralismu ne nepodobnému předmnichovským poměrům.[34] Realita je taková, že cílem této dohody vytvořené v režii KSČ (a jejích neskrývaně ovládaných loutek v podobě KSS) není ani tak izolovat od moci Slovensko, ale Demokratickou stranu, která se jevila jako největší hrozba pro posilování komunistické moci v Československu.

Tlak vytvářený na Demokratickou stranu se stupňoval. Určitou podporu sice nacházela mezi českými lidovci a národními socialisty, kteří si uvědomovali hrozbu neustále posilujících komunistů, ovšem nikoliv dostatečně širokou. Ostatně, i deník Svobodné slovo, toho času stranické periodikum národních socialistů vyjadřovalo obavy z DS, neboť podle jednoho z textů tohoto deníku v srpnu 1946 *„…předmnichovská nedůvěra, důkladně prohlubovaná za Tisova a Tukova režimu, přece jen zůstala ve značné části zvlášť mladé slovenské inteligence…“*[35] byla DS zjevně považována za přinejmenším znepokojujícně blízkou ľuďákům. Narážky na propojení a blízkost s ľuďáckým klerofašistickým režimem byl ostatně oblíbený útok směřující na Demokratickou stranu, jakkoliv se o realitu opíral jen minimálně. Spekulace se následně mění v přímá obvinění, kdy jsou komunisty ovlivněnou Státní bezpečností z protistátních aktivit obviněni bývalí mj. někteří členové ľudové strany a toho času funkcionáři DS, např. Miloš Bugár či Ján Kempný[36]. Zinscenované odhalení protistátního spiknutí pak výše jmenované, ale mj. i Jána Ursínyho (jednu z nejvýznamnějších postav slovenského protifašistického odboje) odsoudilo k trestnímu stíhání a odstranění z politického života.

Stupňování tlaku vůči Demokratické straně vyvrcholilo koncem října 1947. Tehdy členové KSS zastoupení ve Sboru pověřenců dostali pokyn k podání demise, což skutečně pět pověřenců (Karol Bezek, Ladislav Novomeský, Ján Púll a Josef Šoltész) v čele s předsedou Sboru pověřenců Gustávem Husákem, učinilo. Zároveň však Husák oznámil předsednictvu SNR nepravdivě, že Sbor pověřenců již není jako celek schopen vykonávat svojí funkci a proto jako celek odstupuje, jakkoliv pověřenci za DS nic takového nezamýšleli, demisi za celek Sboru

[34] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 126

[35] Tamtéž

[36] ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky, str. 101-102

pověřenců odmítali a ve funkcích setrvávali.[37] Komunistický plán byl jasný. Dosáhnout takové reorganizace Sboru pověřenců, která by zajišťovala zastoupení, ve které nebude mít nikdo absolutní většinu, která bude zajišťovat místo i menším politickým stranám a odbojovým a odborovým organizacím a mj. i zajištění klíčových postů (zemědělství, výživa, spravedlnost) pro členy KSS.

I přes pochopitelný odpor celé Demokratické strany a fakticky nulovou oporu těchto požadavků v Ústavě je Demokratická strana nucena požadavkům ustoupit, zejména pro zneužití nestátních ozbrojených sil[38] vůči odpůrcům tohoto plánu. I přes skutečnost, že po reformě DS nadále měla nejvyšší počet členů ve Sboru pověřenců (konkrétně šest oproti předchozím devíti z patnácti), komunisté nadále disponovali předsedou Sboru, zbývající místa byla přidělena dalším stranám národní fronty. Definitivní tečkou před-převratové kapitoly SNR je dodatek ke Třetí pražské dohodě z konce roku 1947, který dalším omezením pravomocí vůči Radě ze SNR definitivně vytvořil pouhého vykonavatele vůle pražské vlády, nikoliv toliko o samostatném orgánu státní moci.[39]

Události roku 1947 znamenaly pro komunisty cenné zkušenosti v postupném procesu uzurpování veškeré státní moci. Při srovnání obou „akcí" lze nalézt velké množství podobností, ať už umělé vyvolání politické krize, obviňování z podvratných a protistátních činností či nátlak podpořený ozbrojenými silami i odborářskými prostředky. To vše se opakovalo jen o pár měsíců později, jen v poněkud větším měřítku v Praze. I z tohoto důvodu se o těchto událostech lze často dočíst jako o „Slovenském únoru".[40]

2.4. Vítězný únor

Jak uvedeno výše, nejen na Slovensku si komunisté tvořili živnou půdu pro úspěšný státní převrat. Zatímco na Slovensku byla jediným významnějším soupeřem silná Demokratická strana, v české části republiky křížila cestu k moci zbývající trojice stran Národní fronty – lidovci, národní socialisté a sociální demokraté. Ve všech těchto stranách byli KSČ nainstalovaní donašeči, kteří úspěšně přispívali rozvratu těchto stran zevnitř. Navíc je třeba dodat, že na rozdíl od Slovenska, komunisté mají silnější pozici vyplývající z voleb. Nejenže předsedou vlády je

[37] Kováč Dušan: Dějiny Slovenska, 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, str. 256-257

[38] Např. Svaz slovenských partyzánů

[39] KAPLAN, K.: Československo v letech 1945-1948: 1. část. Praha: SPN, str. 129

[40] ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky, str. 99 a 105

Klement Gottwald, jde spíše o pozice v nevládních státních institucích. Armáda, policie, úřady, všechny klíčové pozice jsou obsazeny dle výběru KSČ. Provokace, sledování či zastrašování odpůrců patří mezi běžné metody vytváření nátlaku na „reakční živly". S prezidentem Benešem, jehož zdravotní stav je zdecimován několika mrtvicemi, snad ani není třeba jakkoliv boj svádět.

Spouštěčem celého převratu je jedna z provokací zneužití moci, konkrétně odvolání osmi pražských policejních velitelů komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem. I přes převahu ostatních stran Národní fronty ve vládě se toto odvolání nepodaří zvrátit. Na protest podává 12 nekomunistických ministrů [41] demisi, spoléhaje na prezidentovo nepřijetí této demise, rozpuštění a vyhlášení nových voleb. Gottwald naopak vyzývá ke přijetí demise a pověřením vlády nové, složené z větší části z komunistů. Tlak na prezidenta Beneše je umocněn jak generální stávkou, tak vznikem lidových milic, dělnické ozbrojené složky pod křídly KSČ. Ten tomuto enormnímu tlaku 25. února 1948 podléhá, demisi nekomunistických ministrů přijímá a uvolněná ministerstva doplňuje dle Gottwaldova přání. Dle mého názoru nelze zcela jednoznačně říct, že převrat je v tu chvíli dokonán, neboť vláda musela být potvrzena parlamentem (což však byla v atmosféře všudypřítomného strachu spíše formalita), ale stát pro příštích více než 40 let definitivně uvrhla do komunistických spárů Ústava 9. května a následné volby koncem května 1948. O obou událostech pojednáno níže.

Co se týče vlivu událostí tzv. Vítězného února na SNR, nebyl o mnoho menší, než na vládu a parlament v Praze. Podání demise ministrů za Demokratickou stranu se nevztahovalo k funkcím, které DS zastávala v rámci Sboru pověřenců. Komunisté však využívají skutečnosti, že předsedou Sboru pověřenců je komunista Gustáv Husák a ten pověřencům oznamuje, že jsou demisiováni. Od 24. února přebírají uvolněné pozice komunisty prověření lidé. 27. února pak Husák vládě předkládá návrh na sestavení nového Sboru pověřenců, se kterým vláda pochopitelně vyjádřila souhlas. Co se týče pozic v SNR jako takové, 26. února se vzdává své funkce předseda SNR Ján Lettrich, den poté tak učiní i místopředseda Andrej Cvinček, přičemž ten se vzdává i mandátu poslance SNR. 27. února též vzniká v rámci SNR tzv. Akční výbor SNR, který si za cíl vytyčil *„přezkoumání činnosti a politické únosnosti"*. Fakticky se jednalo o hodnocení loajality vůči nově nastolovanému režimu a čistku těch, kteří tímto hodnocením neprošli. Týkalo se to 25 členů SNR za Demokratickou stranu, ale i tří komunistických členů. Slovenská národní rada však zůstala usnášeníschopná, i díky těm členům SNR, kteří neváhali být

[41] Ministři za lidovou stranu, národní socialisty a Slovenskou demokratickou stranu

loajální novému režimu. Cíl slovenských komunistů je tak splněn též, Demokratická strana je definitivně poražena a transformována ve Stranu slovenskej obrody (SSO), kterážto představovala ty členy DS, kteří se komunistům podřídili. SSO pak byla součástí Národní fronty až do rozpadu komunistického režimu v Československu.

2.5. Ústava 9.května a její vliv na SNR

Jednání o vytvoření nové ústavy započalo v podstatě již v roce 1945 a technicky vzato možná ještě dřív – a to jak v orgánech státní moci v Česku, tak na Slovensku, přičemž shoda na její podobě byla minimální. Únorový převrat práci na nové ústavě (komunistům) značně usnadnil. Návrhy komunistů, které by ještě pár měsíců nazpět byly nemyslitelné, nyní procházejí s plnou podporou. Ústava je následně schválena 9.května, ovšem nepodepsána prezidentem Benešem, který namísto toho abdikuje. Byť se po formální stránce nadále zachovávají práva a svobody občanů, které jsou v jiných státech pod komunistickým jhem nepředstavitelné, je jednak třeba uvědomit si rozdílnost stavu de iure a de facto. Nemluvě o tom, že postupem časů se tako ústava novelizuje a to výhradně za účelem „utažení šroubů".

Co se týče vlivu Ústavy na postavení Slovenska a SNR, k posílení pravomocí nedochází, spíše naopak. I když KSS žádá, aby byly pravomoci posíleny, Gottwaldovo zamítavé stanovisko nikomu neumožní stavět se na zaznamenáníhodný odpor a tak i slovenští komunisté vyjadřují podporu, mj. i budoucí předseda vlády Viliam Široký slovy:

„Ústava, ktorú idem urobiť, je nielen magnou chartou našeho dnešného ľudovo demokratického poriadku, ale je súčasne silnou zbraňou v rukách ľudu na jeho ďalšej ceste k socializmu. Socializmus, budúcnosť Československej republiky, spoločná budúcnosť českého a slovenského národa je našim světlým cielom. Vítame a odporúčame návrh novej ústavy v plnom vedomí, že nám pomôže, aby sme tento náš boj úspešne a víťazne dobojovali."

V konkrétním postavení Slovenska a SNR se Ústava 9.května vymezuje jasně. Hned druhý článek jasně stanovuje, že se jedná o stát jednotný a nedílný a nikoliv o federaci. A i přesto, že stejný článek mluví o dvou národech s rovným postavením, princip „rovný s rovným" se zde zásadně upozaďuje. SNR je označena za národní orgán moci zákonodárné, členové SNR nově označeni za poslance a jimi vytvořené předpisy za zákony, ovšem jak SNR, tak obsažený Sbor

pověřenců, jsou pod kontrolou vlády a samotné kompetence těchto orgánů jsou značně zredukovány. Zákonodárná pravomoc je taxativně vymezena v kapitole páté, §96:

(1) Do zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady náleží:

a) *péče o rozvoj národní kultury, a to vědy, umění slovesného, dramatického, hudebního a tanečního, umění výtvarných a umění filmového; péče o historické památky; knihovnictví a musejnictví; péče o odbornou výchovu v oboru domácího průmyslu a lidového umění; péče o věci slovenských duševních pracovníků;*
b) *péče o národní, střední, odborné a umělecké školství v rámci zákonů; péče o školy mateřské a jesle; péče o lidovýchovu, sport, tělovýchovu, cestovní ruch a turistiku;*
c) *veřejné zdravotnictví a sociální péče vyjímajíc věci,které upravují nebo upraví zákony jednotně pro celé státní území;*
d) *fondy a nadace, pokud se jejich působnost vztahuje jen na Slovensko;*
e) *slučování a rozlučování obcí a okresů a změny i úpravy jejich hranic; věci místopisné;*
f) *technické otázky výstavby obcí a měst a stavební předpisy kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; zřizování a udržování silnic, cest a mostů nestátních; věci vodohospodářské vyjma věci dotčené jednotným hospodářským plánem, z nich pak zejména úprava vodních toků, nádrží a jiných vodních děl, jakož i zřizování rybníků, vodovodů a kanalisací;*
g) *zvelebování půdy kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; ochrana zemědělství a lesnictví před škůdci a živelními pohromami; veterinářství a péče o chov hospodářského zvířectva; ovocnářství a pastvinářství, myslivost a rybolov; ochrana polního a lesního majetku;*
h) *řemeslo a maloobchod, pokud převažuje osobní výkon podnikatele, jakož i věci místních trhů, aniž je tím dotčena celostátní úprava pracovního práva, jakož i úprava distribuce, obchodu a živností;*
i) *statistika a výzkumnictví v oboru zvláštních zájmů slovenských;*
j) *věci poručenské a sirotčí.*

(2) Slovenská národní rada se usnáší na zákonech Slovenské národní rady též ve věcech, jejichž úpravu jí přikáže zákon.

O faktické pozici SNR však nejlépe svědčí skutečnost, že každý návrh zákona měl být předložen předsednictvu Národního shromáždění i předsednictvu vlády pro posouzení, zda takový návrh

není v rozporu s Ústavou, popř. ústavním zákonem a v takovém případě takový návrh zákona vetovat. Zákonodárná moc SNR je omezena na minimum vyžadované pro elementární smysl existence takového orgánu, spočívajícím v národních a regionálních otázkách. Problém spočíval v tom, že ani Ústava 9.května tyto „národní a regionální otázky" nespecifikovala, což reálné schopnosti SNR opět umenšovalo. Co se týče dalších pravomocí přenesených na vládu, jednalo se o řekněme procesní podřízenost – svolávání a odročování zasedání, rozpuštění SNR na základě usnesení vlády, oprávnění členů vlády se účastnit zasedání SNR a získání slova kdykoliv o to požádají.
Co se pak týče Sboru pověřenců, analogicky pro tento orgán moci vládní a výkonné platí stejná podřízenost vládě a příslušným ministerstvům. Pověřence jmenovala či funkce zprošťovala vláda (doposud náleželo SNR), do rukou předsedy se skládal slib i demise.

Celkově vzato pro postavení SNR, Slovenska a Slováků obecně lze prohlásit, že zatímco národ jako takový se dočkal uznání svého národa samostatně a to včetně kultury i jazyka s dalším zaručením jeho vývoje. Na druhou stranu pravomoci slovenských orgánů byly sice opatřeny mocí zákonodárnou i výkonnou a vládní, avšak s takovou mírou dohledu a podřízenosti, že se o rovném postavení, proklamovaném v samém úvodu, nedá v žádném případě hovořit a fakticky se pro Postavení SNR jednalo o upření pravomocí v ještě větším rozsahu, než v jakém se o to postarala tzv. Třetí pražská dohoda.

3. SNR mezi lety 1948-1960

3.1. Poúnorový status quo

Když byl komunistický státní převrat dokončen, podíl vlivu SNR na řešení podstatných otázek slovenské části státu byl již z větší části eliminován. Vedoucí úlohu ve státě fakticky uzurpoval jediný orgán a to sice ÚV KSČ, v čele s jeho předsedou (nikoliv generálním tajemníkem!)[42] Klementem Gottwaldem, který je – jako třešnička na komunistickém „pučovém" dortu – zvolen prezidentem po odstoupivším Edvardu Benešovi.

[42] Mezi lety 1945-1951 zastával funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolf Slánský, přičemž jeho pozice zajišťovala vedení v běžném chodu strany, mužem č.1 KSČ byl předseda Gottwald. Po Gottwaldově smrti byla pozice předsedy zrušena a vedoucím mužem KSČ byl nadále její generální tajemník, jako tomu bylo do roku 1945.

Této skutečnosti přispěl i zákon o krajském zřízení, který (mimo jiné) od 1.ledna 1949 zřizuje trojstupňový systém tzv. Národních výborů, na základě rozdělení Slovenska do šesti krajů týmž zákonem. Slovenské Krajské národní výbory pak přebírají kompetence Sboru pověřenců, přičemž řízené jsou fakticky opět z Prahy (potažmo z Moskvy). Slovenská národní rada si tak alespoň určila rozdělení krajů do jednotlivých okresů a zřízení okresních národních výborů zákonem 14/1949 Sb. z. SNR, který lze považovat za zákon vydaný SNR z této éry nejvýznamnější.

Nutno poznamenat, že ve státním zřízení tak centralizovaném a ekonomicky centrálně plánovaném, jak jej narýsoval Josef Stalin a ochotně převzali československí komunisté, lze na autonomní slovenské řízení v podstatě jakékoliv instituce pomýšlet jen těžko. Rušena jsou ústřední a oblastní ředitelství, polnohospodářství, železniční doprava, či veškerý těžký průmysl, to vše je řízeno z Prahy. Nařízení vlády č. 36/52 Sb. pak omezilo působnost Slovenského plánovacího úřadu, opět ve prospěch centrálních plánovačů. A Slovenská národní rada je stále více upozaďována, vždyť v letech 1950-1953 přijala celé dva (!) zákony, přičemž v letech 1951-1952 ani jeden. Zasedání pléna SNR je pak podobný příběh – v roce 1951 např. došlo k jedinému zasedání SNR – a to ještě slavnostnímu.[43]

Důvodů utlumení SNR je však více. Kromě skutečnosti, že normy schvalované parlamentem byly nahrazovány vyhláškami a nařízeními coby opatření vlády a strany, dochází ještě k jednomu podstatnému faktoru, který první polovinu 50. let v ČSR dokonale definuje – a to je boj s vnitřními nepřáteli, ať už skutečnými, či domnělými. A tak zatímco v české části republiky jsou „odhalováni špioni a zrádci“, viz procesy kolem Milady Horákové či Rudolfa Slánského, 50. léta na Slovensku jsou ve znamení boje proti „buržoaznímu nacionalismu“. Již na jaře roku 1950 byli obvinění mj. Karol Šmidke, tehdejší předseda SNR, či předseda Sboru pověřenců Gustáv Husák. Celkově SNR přišla kvůli obviněním ať už ze slovenského nebo ukrajinského „buržoazního nacionalismu“ o 15 poslanců ze 100, přičemž tito nebyli nahrazeni až do voleb do SNR v roce 1954[44]. Obvinění čelních představitelů „samostatných“ slovenských orgánů moci zákonodárné a výkonné bylo pak naprosto ideálním prostředkem pro propagandistické odůvodnění postavení Slovenska v rámci státu. Pro slovenský vývoj a plnění závazku vyrovnání se české části státu však představovala katastrofu, neboť oběťmi této kampaně byli často právě ti

[43] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 153

[44] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 154

jedinci, kteří mohli být Slovensku nejprospěšnější ekonomicky i politicky, byli-li by ponecháni. Namísto toho byli v lepším případě odsunuti na méně významné pozice, třeba i mimo Slovensko (např. místopředseda sboru pověřenců Ján Púll či předseda Slovenského plánovacího úřadu Július Bránik), v horším případě je čekal soudní proces a dlouhý pobyt za mřížemi (za nejlepší příklad poslouží Gustáv Husák, který byl odsouzen dokonce na doživotí, aby byl v 60.letech rehabilitován).[45]

Tato kampaň však neměla za následky pouze škody politické a ekonomické, ale též tisíce zničených či těžce poznamenaných životních osudů tisíců obyvatel, zejména pak z řad slovenské inteligence. Politické procesy 50. let si tedy našly své oběti napříč celou (a poměrně podlouhlou) republikou. V případě slovenského „boje proti buržoaznímu nacionalismu" se jednalo o vděčný prostředek KSČ, kterak z politického života eliminovat ty slovenské politiky, kteří by snad stáli o rozšíření pravomocí slovenských národních orgánů, především pak SNR.[46]

K přelomu pak dochází v roce 1954 a to z několika důvodů. Prvním jsou volby jako takové. S blížícími se volbami dochází k aktivizaci činnosti SNR. Druhým důvodem je 26.května 1954 schválený Ústavní zákon č. 26/1954 Sb., o volbách do NS a o volbách do SNR. Ten ve svém §2 stanovuje, že:

(1) Volby do Národního shromáždění a volby do Slovenské národní rady se konají podle volebních obvodů. V každém volebním obvodu se volí jeden poslanec. Náhradníci se nevolí.
(2) Pro volby se vytvoří tolik volebních obvodů, aby na každých 35.000 obyvatel připadl jeden volební obvod.

Důsledkem výše zmíněného se po volbách v roce 1954 navyšují počty poslanců Národního shromáždění ze 300 na 368 členů, SNR se rozšiřuje ze 100 na 103 poslanců Národní fronty.

3.2. Velký třesk roku 1956

Ke skutečnému obratu dochází v roce 1956. Tento rok obecně pořádně zamíchal dějinami zemí východního bloku. V první řadě v únoru tohoto roku dochází ke dvacátému sjezdu KSSS, kde

[45] tamtéž
[46] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 155

nový sovětský vůdce Nikita Chruščov[47] podrobuje dříve těžko představitelné kritice předchozí Stalinův režim a jeho politiku, či dokonce poodhaluje některé (byť zdaleka ne všechny) jeho zločiny[48]. Tato tzv. „Kritika kultu osobnosti“ pochopitelně poměrně opařila (nejen) československé komunisty, vždyť sami často stalinistický režim prosazovali a své státoprávní uspořádání stalinismu uzpůsobovali. Velmi rychle tak dospěli k názoru, že namístě jsou podstatné reformy – ekonomické, justiční i státoprávní.

Slovenské národní orgány jsou dokonalým příkladem této otočky komunistickým kormidlem. Již necelých šest týdnů od sjezdu KSSS, konkrétně 30. března 1956, dochází k přijetí usnesení ÚV KSČ ukládající povinnost zajištění zvýšení pravomoci slovenských národních orgánů.[49] Přes dubnová jednání ÚV KSČ týkající se závěrů XX. Sjezdu KSSS se na červnovém jednání ÚV KSČ rozhodlo o úpravě vztahů mezi ústředními a slovenskými národními orgány.

Červnová celostátní konference, která měla přinést zásadní reformy fungování státu téměř ve všech myslitelných rovinách, nepřinesla zdaleka takové výsledky, jaké by se daly očekávat. Ke shodě došlo v zaznamenáníhodné míře snad jen v oblasti určitých změn trestního práva. Slovenská otázka však, byť částečně, vyřešena byla. Kritice bylo podrobeno znění 3. pražské dohody a její implementace do Ústavy 9. května. Zároveň došlo ke shodě ve snaze o nápravu tohoto stavu, od čehož si komunisté slibovali zklidnění sílících kritičtějších hlasů, zejména na Slovensku. Hmatatelným výsledkem červnové celostátní konference bylo přijetí ústavního zákona č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech.[50]

3.3. Ústavní zákon č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech a zbytek 50. let

Ústavní zákon č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech nahrazuje celou pátou kapitolu Ústavy 9. května. Hned v §1 odst. 1 definuje Slovenskou národní radu následovně:

„*Slovenská národní rada je národním orgánem státní moci na Slovensku.“*

[47] Nikoliv přímý nástupce J.V.Stalina, kterým byl Georgij Malenkov, ovšem tento si nedokázal svojí moc v pozici generálního tajemníka ÚV KSSS udržet a od roku 1956 nastoupil na jeho místo právě Nikita Chruščov

[48] Gronský Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B., 1948-1968, 2. vydání. Praha: Karolinum 2002, str. 149

[49] Beňa Jozef: Vývoj slovenského právneho poriadku, 1. vydání. Banská Bystrica: PF Univerzity Mateja Bela 2001, str. 333

[50] Gronský Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948 - 1968), 2. vydání. Praha: Karolinum 2002, str. 149

Dle §3 je v zákonné pravomoci SNR otázka věcí národní či regionální povahy, vyžaduje-li řešení těchto otázek pro rozvoj Slovenska zvláštní úpravu. V gesci SNR je kromě usnášení se na zákonech SNR dle §2 tohoto zákona *„jmenovat a odvolávat sbor pověřenců a jednotlivé jeho členy, stanovit jejich počet a určovat, který z nich řídí které pověřenectvo, projednávat a schvalovat plán rozvoje národního hospodářství Slovenska, projednávat a schvalovat rozpočet Slovenska, projednávat zprávy sboru pověřenců a jednotlivých pověřenců o otázkách socialistické výstavby na Slovensku, zajišťovat v duchu rovnoprávnosti příznivé podmínky pro hospodářský a kulturní život občanů maďarské a ukrajinské národnosti.“*

Volební období poslanců SNR je stále šestileté, počet poslanců je nadále určován dle kvóty jednoho poslance na 35 000 obyvatel a tedy proměnlivý. Co je ovšem podstatnou změnou, ústřední vláda ztrácí s tímto zákonem právo vetovat zákony, na kterých se usnesla SNR, podpis těchto zákonů je vyhrazen předsedovi SNR, předsedovi Sboru pověřenců a odpovědnému pověřenci, do jehož agendy příslušný zákon náleží.[51] Ve spojení se skutečností ohledně pravomoci SNR určovat si složení sboru pověřenců nezávisle (nebo alespoň tak nezávisle, jak bylo v padesátých letech 20.století v Československu možné) na vládě a samostatného určování svolávání a ukončování zasedání, jednalo se o skutečně zásadní posílení pravomoci Slovenské národní rady, přibližující se k závazkům Košického vládního programu – tedy alespoň „na papíře“. Práva odepřená vládě, jako veto zákonů SNR či určování složení Sboru pověřenců, totiž stále podléhalo předsednictvu Národnímu shromáždění ke kontrole souladu s ústavností. Jakkoliv však tyto podstatné pravomoci ústředního orgánu státní moci nelze pominout, celkově se dozajista jednalo o pozitivní změnu ve prospěch slovenských národních orgánů.[52]

Zbytek padesátých let již zásadní změny ve fungování SNR nepřinesl, to ovšem neznamená, že by se čas zastavil, stále můžeme zaznamenat události, které měly být podstatné pro další vývoj Slovenska. Předně – v roce 1957 umírá prezident Antonín Zápotocký a jeho náhradníkem se stává Antonín Novotný, generální tajemník ÚV KSČ. Původním plánem ovšem byl nástupce jiný – předseda vlády Viliam Široký. Ideální kandidát ÚV KSČ na prezidenta, jehož pozice absolutně

[51] Ústavní zákon č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech, §16

[52] Názory na reálný efekt výše zmíněných zákonů z roku 1956 se různí. Historik Jan Měchýř např. v díle: *Měchýř Jan: Slovensko v Československu, Slovensko-české vztahy 1918-1991, 1. vydání. Praha: Práce 1991, str. 83* popisuje učiněné reformy jako „zdánlivé posílení pravomocí“. Osobně se však přikláním k názoru, že byť byly pravomoci svěřené SNR nadále podléhající vlivu centralizované moci, jednalo se i tak o pozitivní krok směrem ke SNR, neboť všechny dosavadní kroky od únorového převratu vedly spíše opačným směrem.

nezapadala do komunistické koncepce státoprávního uspořádání, ale autorita tohoto postu byla ještě z Masarykových dob natolik silná, že zrušit jej jako v mnoha jiných zemích východního bloku nebylo možné. Široký, jakožto osoba se sotva dokončeným základním vzděláním a dokonale poslušný komunista, by nebyl na obtíž reálnému muži č.1, tj. právě generálnímu tajemníkovi. A především - byl to Slovák. Slovenský prezident, to by slovenské obyvatelstvo zajímalo daleko víc, než celá Slovenská národní rada, není většího symbolu, než Slovák jako hlava státu. Širokého působení na Hradě však zatrhla Moskva, pravděpodobně kvůli prozrazení tajných informací Gestapu po těžkém mučení za Druhé světové války. Pozici prezidenta tak závdavkem získává Antonín Novotný a právě jeho reformy opět silně zamíchají s postavením Slovenské národní rady.

4. Postavení SNR v 60.letech

4.1. Kroky k Ústavě 1960

Již na konci 50.let se Komunistická strana Československa usnesla na stanovisku, že „socialismus v Československu zvítězil“ a tato skutečnost by měla být zanesena do Ústavy. Těžko říci, zda oním vítězstvím socialismu byly desítky tisíc obětí politických procesů, měnová reforma ožebračující obyvatelstvo o životní úspory, či fakt, že na rozdíl od Maďarska výše uvedené nevedlo ke krvavému povstání. Uznávanou interpretací bylo skoro až patetické tvrzení o zastaralosti Ústavy 9.května, vzhledem k prudkému rozvoji ve všech měřitelných aspektech. Ukázkovým příkladem tohoto patosu budiž úryvek z textu S. Zdobinského[53]: *„prudký, všestranný rozvoj naší společnosti a státu zapříčinil, že ústava byla v poměrně krátké době dvanácti let překonána.“* Skutečnost byla daleko prozaičtější. Vedoucí úloha KSČ byla etablována v československém státoprávním uspořádání pouze de facto, nikoliv de iure. Právě zakotvení vedoucí úlohy KSČ mělo být podstatou nové, tzv. Socialistické ústavy. Nebyla však jediným prvkem, který je pro tuto ústavu typický. Bavíme se např. o obecném podmínění práv a svobod obyvatelstva souladem s prospěšností socialistické společnosti. A citelných reforem nebyly ušetřeny ani Slovenské národní orgány.

[53] Zdobinský Stanislav a kolektiv, Československá ústava, historie a současnost, 1. vydání. Praha: Svoboda 1989, str. 44 – podotýkám, že byť je toto dílo vydáno roku 1989, autor svým textem přesně zasazuje text do kontextu doby konce 50. a začátku 60.let

Vše ale popořadě. Již 23. února 1960 došlo k usnesení ÚV KSČ, ve kterém bylo určeno, že SNR bude „jeden národní orgán státní moci a správy na Slovensku jako nedělitelná součást jednotné soustavy československých státních orgánů“. Zároveň byly uvedeny pravomoci jednotlivých orgánů, ať již celé SNR či jejích orgánů - jejího předsednictva a jednotlivých odborů (či komisí) SNR, které mají nahradit Sbor Pověřenců. Takové sloučení složek moci zákonodárné a bylo v rámci Evropy zcela unikátní.

9. dubna 1960 byl přijat ústavní zákon č. 35/1960 Sb. o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a ústavního zákona o národních výborech. Pro SNR tento zákon znamenal především to, že volební obvody do Národního shromáždění rovnají se volebním obvodům do SNR, nikoliv vytváření podle kvót jednoho jednomandátového obvodu na 35 tisíc obyvatel, jako tomu bylo doposud. Spolu s tímto zákonem vyšel též zákon č. 38/1960 Sb. SNR, kterým se změnil zákon o volbách do SNR (7/1954 Sb. SNR).

4.2. Přijetí Socialistické ústavy

Na zasedání ÚV KSČ v dubnu 1960 se první návrhy znění nové „socialistické“ ústavy probíraly. Nosné body této ústavy nelze shrnout adekvátněji, než slovy muže, jenž se o ní zasadil – prezidenta a generálního tajemníka ÚV KSČ – Antonína Novotného (Referát z onoho zasedání, z něhož je vyňata citace níže, se pak stal jakýmsi závazným stanoviskem pro finální podobu socialistické ústavy.):

„Socialistická ústava bude vyjadřovat vůli celé socialistické společnosti vedené dělnickou třídou a její stranou… V tom se liší od ústav buržoazních, které frázemi o svobodě a demokracii zakrývají, že ve skutečnosti jsou nástrojem třídního panství buržoazie nad vykořisťovanými a pracujícími masami lidu. Československá republika je státem diktatury dělnické třídy… je prosta jakýchkoliv pozůstatků liberalistických pseudodemokratických principů dělby moci… náleží do světové socialistické soustavy.[54]

Tato citace budiž sumarizací toho, co ze Socialistické ústavy lze považovat za nejhmatatelnější. Ústava prohlašuje stát za zemi plně zařazenou do komunistického bloku, stanovuje vedoucí úlohu KSČ ve státě, nadto lze připomenout změnu názvu státu

[54] Gronský Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948 - 1968), 2. vydání. Praha: Karolinum 2002, str. 167

na ČSSR a změnu státních symbolů. O tom, co vše dala a vzala Socialistická ústava, lze pojednávat sáhodlouze, ovšem pro účely tohoto textu je podstatné, jaké změny se týkaly SNR, zde opět Antonín Novotný, tentokrát z jeho Referátu z Celostátní konference KSČ 1960:

„Se souhlasem a porozuměním byla přijata úprava postavení slovenských národních orgánů, která posiluje autoritu Slovenské národní rady. Tento národní zákonodárný a státní orgán, ve kterém je sjednocena jeho mocenská i správní činnost, bude zabezpečovat řešení úkolů dalšího hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska v jednotné Československé republice tak, aby se Slovensko již v nejkratší době svým stupněm rozvoje plně vyrovnalo českým krajům. Jeho povinností současně bude, aby ve spolupráci s krajskými a okresními národními výbory pomáhal řešit otázky ekonomického a kulturního vyrovnání jednotlivých slovenských krajů.

Jak potvrdila diskuse, dosavadní zkušenosti v organizaci a řízení státu a hospodářství, jakož i další rozvoj výrobních sil ve slovenských krajích si vyžadují i nové uspořádání a zdokonalení organizační struktury a náplně činnosti slovenských národních orgánů a jejich těsnější spojení s vládou. Všeobecně bylo vyjadřováno přesvědčení, že v nových podmínkách územní organizace státu a při nových právech národních výborů budou národní zájmy ještě lépe zajištěny a zároveň budou upevněny zásady řízení z jednoho centra.

V návrhu ústavy se doporučují některé drobné změny, které upřesňují vnitřní uspořádání uvnitř Slovenské národní rady, hlavně pokud jde o vztah mezi komisemi Slovenské národní rady a pověřenci, a vyjadřují přesněji postavení pověřence jako člena předsednictva Slovenské národní rady.“[55]

Ustanovení týkající se Slovenské národní rady v Ústavě[56] je zařazeno v hlavě VI. s názvem „Slovenská národní rada“ a nikoliv „Slovenské národní orgány“ jak tomu bylo v kapitole páté ústavy předchozí – se Sborem pověřenců se nadále nepočítalo. SNR byla definována jako „národní orgán státní moci a správy na Slovensku“, přičemž její působnost je stanovena taxativně v čl. 74:
Do působnosti Slovenské národní rady patří:

[55] Usnesení a dokumenty ÚV KSČ I.,II. - od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ – str.13-14
[56] ústavní zákon č. 100/1960 Sb, Ústava Československé socialistické republiky, tzv. Socialistická ústava

a) usnášet se v souladu s celostátním zákonodárstvím na zákonech Slovenské národní rady ve věcech národní nebo regionální povahy, pokud k zabezpečení všestranného hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska vyžadují zvláštní úpravy;

b) usnášet se na zákonech Slovenské národní rady v případech, v kterých jí k tomu Národní shromáždění zmocní zákonem;

c) účastnit se přípravy státního plánu rozvoje národního hospodářství a v rámci státního plánu projednávat souhrnné otázky rozvoje národního hospodářství a kultury na Slovensku;

d) projednávat a schvalovat rozpočet Slovenské národní rady, jejích orgánů a jí přímo řízených institucí na Slovensku;

e) podávat návrhy zákonů Národnímu shromáždění;

f) vykonávat kontrolu v mezích vlastní pravomoci;

g) zabezpečovat v duchu rovnoprávnosti příznivé podmínky pro všestranný rozvoj života občanů maďarské a ukrajinské národnosti;

h) volit předsednictvo Slovenské národní rady a z jeho členů pověřence Slovenské národní rady;

ch) projednávat zprávy předsednictva, komisí a pověřenců Slovenské národní rady.

Hledisko procesního fungování SNR pak popisují čl. 75 a 76:

Čl. 75

(1) Zasedání Slovenské národní rady svolává předsednictvo Slovenské národní rady nejméně dvakrát do roka. Zasedání musí být svoláno, žádá-li to aspoň třetina poslanců Slovenské národní rady.

(2) Zasedání Slovenské národní rady prohlašuje za skončené její předsednictvo.

Čl. 76

(1) Slovenská národní rada je způsobilá se usnášet, je-li přítomna nadpoloviční většina všech poslanců. K platnosti usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců.

(2) Schůze Slovenské národní rady jsou zásadně veřejné.

(3) Zásady práce Slovenské národní rady stanoví zákon Slovenské národní rady o jednacím a pracovním řádu Slovenské národní rady.

Faktickou náhradou za Sbor pověřenců se stávají Komise SNR[57]. Ty jsou v Ústavě popsány jako *„iniciativní, kontrolní a výkonné orgány.* V rámci kompetencí těmto komisím náleželo rozhodování a přijímání závazných opatření týkajících se oboru jejich činnosti. Komisí bylo zřízeno celkem osm a do jisté míry kopírovaly resorty některých vládních ministerstev.

Výkonnou pravomocí pak disponovalo šestnáctičlenné předsednictvo SNR (předseda, místopředseda a ostatní členové předsednictva), přičemž v jeho kompetenci spočívalo mj.:

a) Výkon dohledu nad dodržováním a prováděním zákonů.

b) Dohled nad plněním státního plánu na Slovensku.

c) Jmenování a návrhy funkcionářů na Slovensku.

d) Sjednocování a řízení prací komisí a pověřenců SNR

Zasedání SNR mělo probíhat alespoň dvakrát ročně a pokaždé, požádala li o to alespoň jedna třetina členů.[58] Rozhodovací pravomoc jí náležela při přítomnosti nadpoloviční většiny členů, pro platnost usnesení nadpoloviční většina přítomných členů. [59]Zákonodárnou iniciativou disponovali jak předsednictvo a komise, tak i jednotliví poslanci. Platnost takového schváleného zákona pak vyžadoval podpis předsedy předsednictva SNR a to do čtrnácti dnů od schválení onoho zákona.[60]

Praktické důsledky změn, které přinesla Socialistická ústava pro Postavení Slovenské národní rady, jsou v součtu silně negativní. Celkový dopad reforem totiž moc opět více centralizoval směrem ku Praze, popřípadě delegoval na krajské národní výbory, které byly opět řízeny centrálně. [61]ÚV KSČ (v čele s prezidentem Novotným) tuto skutečnost zdůvodňovalo tím, že došlo k takovému vyrovnání dvou národů, že nejspravedlivější cesta bude hájení slovenských zájmů Slováky přímo v centrálních orgánech a též snaha

[57] ústavní zákon č. 100/1960 Sb, Ústava Československé socialistické republiky, tzv. Socialistická ústava, čl. 78
[58] Tamtéž, čl. 75
[59] Tamtéž, čl. 76
[60] Tamtéž, čl. 77
[61] Rychlík Jan: Češi a Slováci ve 20. Století, Česko-slovenské vztahy 1945-1992, 2. vydání. Bratislava: Academic Electronic Press a Ústav T. G. Masaryka Praha 1998.

o odstranění duplicitních mezičlánků v řízení. Skutečným důvodem nebylo nic jiného, než důsledné posilování centrálního řízení a to nejen snižováním relevance SNR, ale i posilováním vlivu krajských národních výborů, opět centrálně řízených.[62]

11. července 1960, tedy v den, kdy Ústava vstoupila do platnosti, se tedy opět zásadně mění státoprávní uspořádání, postavení SNR nevyjímaje. Tento zásah byl ovšem, vzhledem k výchozí situaci, spouštěcím mechanismem k turbulentním událostem 60. let a nadcházející postavení SNR nemělo vydržet ani tentokrát po příliš dlouhou dobu.

4.3. Šedesátá léta do Pražského jara

Situaci v rámci KSS, tedy slovenské části KSČ, lze po přijetí Socialistické ústavy vnímat jako velmi napjatou z důvodu odporu vůči stále silněji centralistickému státnímu zřízení.[63] Do jisté míry lze říct, že nespokojenost je mezi některými slovenskými komunisty, ale též ekonomy, spisovateli a ostatní slovenskou inteligencí natolik silná, aby se dala označit za jakousi vnitřní opozici – daleko silněji vnímatelnou, než tu z větší části domnělou z první poloviny 50.let.[64] A okolnosti měly tuto nespokojenost jen prohlubovat. Hospodářská krize první poloviny 60.let byla dokonalým příkladem, neboť Slovensko se v zásadě stále ještě ekonomicky nestabilizovalo, z velké části i vinou neustálých kulturně-hospodářských změn. Dalším dílkem do mozaiky slovenského pnutí byla i rehabilitace tzv. „buržoazních nacionalistů“ ostrakizovaných v 50.letech[65], přičemž těmto nebylo bráněno aspirovat na vysoké stranicko-politické funkce. V souvislosti s těmito událostmi je namístě zmínit dvě jména, která na tyto rehabilitace mají zásadní vliv – a sice Alexander Dubček – člen ÚV KSS, později jeho první tajemník a ještě později první tajemník ÚV KSČ a Jozef Lenárt - který byl členem Kolderovy komise a předsedou Barnabitské komise – tedy komisí zabývající se rehabilitací slovenských politiků obviněných z „buržoazního nacionalismu“, následně též československým předsedou vlády. Za této konstelace se otázka slovenského postavení nadále propírá, neboť Slováci cítí nárok na

[62] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 157

[63] Čapka František: Nástin vztahů Čechů a Slováků, 1. vydání. Nakladatelství ITEM, str. 31

[64] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 158-159

[65] Viz kapitola 3

„právo Slováků na spravedlivý státoprávní model, který by menšímu z dvou hlavních národů Československa zajistil důstojný státní život“.[66]

Určitých změn skutečně dosaženo bylo – 7. května 1964 vydalo vedení KSČ/KSS usnesení „za plnější uplatnění Slovenské národní rady“. Následně bylo toto usnesení převedeno do zákonné podoby - a to po volbách v roce 1964, přičemž jeho dopady můžeme nalézt v zákoně č. 93/1964 Sb. o určení oborů státní správy, ve kterých působí pověřenci Slovenské národní rady a o souvisejících změnách v organizaci některých ústředních orgánů a zákon SNR č. 124/1964 Sb., o jednacím a pracovním řádu SNR, důsledkem kteréhož byla posílena úloha pléna SNR, jemuž mělo předsednictvo dvakrát ročně předložit zprávu o činnosti. Tyto předpisy též do SNR vrací termín „pověřenci“, kteří jsou navázáni na dosavadní komise[67]. Zákon též stanovuje povinnost komisí spolupracovat s Národním shromážděním a to především v rámci koordinace zákonodárné činnosti Národního shromáždění a Slovenské národní rady.

Ačkoliv došlo k jistým hmatatelným změnám, tyto změny nebyly dostatečně silné, aby zažehnaly politickou krizi, která se nevyhnutelně zjevovala na obzoru dění. Tato se samozřejmě netýkala pouze Slovenska, ale nutno zdůraznit, že právě na Slovensku si politická garnitura přidělávala starosti sama a zbytečně – zejména pak prezident Novotný, který vůči SNR a vůbec Slovákům přistupoval přezíravě, až pohrdavě. Za legendární se dnes má historka z jeho návštěvy města Martin. Během této návštěvy si proti sobě zvládl poštvat značnou část slovenské politické a kulturní reprezentace, když Matici slovenskou obvinil ze separatismu a odmítl připravené dary okřiknutím manželky slovy: „Božka, nic neber!“.[68] K tomu se objevovaly zvěsti ohledně plánovaného „zúčtování se Slováky“, které mělo být tématem říjnového zasedání ÚV KSČ. Slovenskou reakcí na tyto okolnosti bylo vystoupení Alexandra Dubčeka proti Antonínu Novotnému a jeho politice, obohacené silnou kritikou, na kterou Novotný reagoval obviněním Dubčeka z nacionalismu a jeho podněcování. Ve spojení s Novotného snahami omezení stále sílící liberalizace, ale třeba i tzv. „Strahovskými událostmi“[69] byla Novotného kritika napříč

[66] Beránek Petr: Češi a Slováci Státoprávní uspořádání v letech 1944 – 1969, 1. vydání. Praha: Fortuna 2011, str. 287

[67] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 158

[68] Česká televize, Česko-slovenské vztahy v hledáčku Historického magazínu. [online]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462045-cesko-slovenske-vztahy-v-hledacku-historickeho-magazinu

[69] Demonstrace studentů ze strahovských kolejí vyvolaná neustálými výpadky elektrické energie v areálu výše zmíněných kolejí. Demonstrace pod heslem „Chceme světlo, chceme více světla“ byla brutálně potlačena jednotkami Veřejné bezpečnosti, což odsoudili akademičtí hodnostáři i veřejnost.

politickými kruhy stále hlasitější, stejně jako jeho spojenců. Ve Slovenské národní radě byl takovýmto spojencem její předseda, Michal Chudík.

4.4. Události roku 1968

Zkraje roku 1968 už bylo jasné, že pozice Antonína Novotného je neudržitelná a to jak prezidentský post, tak pozice 1.tajemníka ÚV KSČ a za největší důvod je často uváděno právě selhání v řešení slovenské otázky. Snad i proto zatímco se hlavou státu stává generál Ludvík Svoboda, skutečný post č.1 ve státě, tedy 1.tajemník ÚV KSČ, je udělen Alexandru Dubčekovi, tedy Slovákovi. Otřesy jsou patrné i v SNR, předseda Michal Chudík po drtivé kritice týkající se nezastání se ani postavení SNR, ani Alexandra Dubčeka, zaslal SNR dopis s rezignací. Tu však SNR nepřijala a Chudíka z funkce potupně odvolala a do čela byl dosazen Ondrej Klokoč – nepříliš vyhraněný komunista, který se udržel ve funkci i po nástupu normalizace.

Zatímco reformy utvářely proces, kterému se dnes souhrnně říká „Pražské jaro“ a reformy s nádechem svobody tvoří jakýsi „socialismus s lidskou tváří“, SNR poprvé formuluje svoje požadavky na zřízení federativního uspořádání státu, konkrétně ve svém *„Vyhlásenie SNR k nastúpenému smeru progresívneho rozvoja československej spoločnosti“* z 15. března 1968. V něm deklaruje mj. že *„dosavadní takzvaný asymetrický model - který zásadně není schopen vyjádřit a řádně zajistit státoprávní vztahy dvou rovnoprávných národů, protože vyjadřuje jejich rozdílné postavení - se za 23 let svého uplatňování ve státoprávní a politické praxi na Slovensku prokazatelně zdiskreditoval a jednotu republiky nejenže neposílil, ale naopak oslabil. Proto mu nelze důvěřovat jako formě státního práva pro vyjádření rovnoprávných vztahů mezi našimi národy na základě zásad rovnosti, sebeurčení a národní suverenity.“*[70]. Stručně řečeno, SNR v tomto dokumentu požaduje odstranění asymetrického státoprávního systému a rovné postavení slovenských orgánů těm českým – což by ovšem zcela nevyhnutelně vedlo ke zřízení takových orgánů pro českou část státu, neboť taková doposud neexistovala.

Nutno zdůraznit, že podporu pro zřízení federativního státoprávního uspořádání lze nalézt i v tzv. Akčním programu KSČ, tedy poměrně rozsáhlém balíku podstatných reforem

[70] SNA, f. SNR, Zápisnice zo zasadnutí pléna 1944-1968, inv. č. 864, kr. 4, Stenografická správa zo 14.-15.3.1968, s. 226-229. - Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/314_2.pdf

fungování Československa, které období Pražského jara mělo přinést. Za cíl si Akční program v souvislosti s postavením Slovenska dal následující, cituji přímo z Akčního programu:[71]

- *konstituovat Slovenskou národní radu jako zákonodárný orgán a radu ministrů Slovenska jako kolegiální výkonný orgán a ministerstva jako resortní výkonné orgány Slovenské národní rady s rozšířením reálné kompetence všech těchto orgánů tak, aby dělba zákonodárné a výkonné kompetence mezi celostátními a slovenskými orgány v podstatě odpovídala zásadám Košického vládního programu;*
- *svěřit řízení národních výborů na Slovensku slovenským národním orgánům a v souvislosti s účelným uspořádáním správy mezi celostátním centrem a slovenskými národními orgány zřídit slovenský resortní orgán na úseku vnitra a Bezpečnosti v plném rozsahu;*
- *upravit kompetenci slovenských národních orgánů tak, aby vypracovávaly a schvalovaly národohospodářský plán a rozpočet za Slovensko ve všech jeho částech a k nim patřící ekonomické nástroje. Účelně upravit strukturu resortních hospodářských výkonných orgánů SNR a přiměřeně tomu upravit organizační strukturu materiálně výrobní základny na Slovensku;*
- *obnovit instituci státních tajemníků v centrálních resortech, zejména na ministerstvech zahraničních věcí, zahraničního obchodu a národní obrany, v postavení členů vlády;*
- *politicky a ústavně vyloučit možnost majorizace slovenského národa ve státoprávních otázkách vztahů Čechů a Slováků a ústavního postavení Slovenska;*
- *kromě toho, mimo rámec ústavního zákona, v konkrétní politické praxi uskutečnit princip rovnoprávnosti obou národů při kádrovém a personálním obsazování míst v centrálních orgánech, v zahraniční službě atd.*

Lze tedy říci, že vedení KSČ postupovalo v relativní shodě s požadavky SNR. Slovenská národní rada se v tomto období hlásí k Dubčekovým reformám[72], ostatně federalizace mezi tyto reformy patří též. Takto rozsáhlá změna státoprávního uspořádání samozřejmě nemůže být zorganizována ze dne na den. Do léta 1968 tak SNR vypracovávala návrhy, které měly blíže specifikovat fungování federace a především uspořádání vztahů Čechů a Slováků. Za zaznamenáníhodný lze

[71] Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: [s.n.], 1968. Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf

[72] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 168

považovat návrh z 5.6.1968, jenž obsahoval konkrétní rozsahy působnosti jednotlivých slovenských národních orgánů, jakož i slovenské vlády a ministerstev.

V rámci jednání bylo též důležité vyřešit otázky zákazu majorizace či podoby federálního shromáždění a federálních ministerstev. Pro vyřešení těchto otázek došlo ke schůzi mezi ÚV KSČ a ÚV KSS, která tyto otázky řešila, byť dokument, na kterém se původně delegace shodly, ÚV KSČ na své schůzi poslala k přepracování. Finální verze dokumentu zaslaného vládě dala zelenou pro přijetí ústavního zákona č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky, který nejenže zavázal stát k vytvoření Slováky vytoužené federace, ale mj. i zřizoval Českou národní radu (dále též „ČNR"), jakožto orgán „ústavní politické reprezentace českého národa"[73]. ČNR a SNR pak měly společně za úkol *„úkoly spojené s přípravou federativního uspořádání Československé socialistické republiky"*[74]. Byť byla podle tohoto ústavního zákona ČNR označena jako prozatímní orgán, již první návrhy „federalizačního ústavního zákona" s ČNR nadále počítaly coby s českou protiváhou Slovenské národní rady, tedy jako nejvyšším státním orgánem České, potažmo Slovenské socialistické republiky, jejichž pravomoc měla být stanovena nejen federální, ale i národní ústavou. Přijetí návrhu „federalizačního ústavního zákona" ze strany SNR pak nepřineslo větší komplikace, pouze několik přijatých výhrad, avšak bezproblémovému přijetí nemělo nic bránit. Komplikací se však mohla stát invaze vojsk Varšavské smlouvy pod vedením SSSR[75], která poměrně úspěšně rozmetala výdobytky Dubčekových reforem. Navzdory této události došlo 25.srpna 1968 k jednání zástupců ČNR s předsednictvem SNR, kde nejenže došlo k deklaraci udržení kurzu „politiky pražského jara", vyslovení se proti okupaci vojsk Varšavské smlouvy a k propuštění všech čelních představitelů strany držených proti jejich vůli v Moskvě, ale též i bezproblémové spolupráce, aby příslušný zákon o federalizaci ČSSR byl schválen k 28.říjnu 1968, tedy symbolicky k 50. výročí založení Československa[76]. Jakkoliv byl zákon vydán již o den dříve, tedy 27. října s účinností od 1.1.1969, nic to nemění na tom, že hlavní proces federalizace byl dokončen. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci pak

[73] Ústavní zákon č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky, §3

[74] Tamtéž, §2

[75] Rádoby legitimizované tzv. „Zvacím dopisem" a s ním spojeným jednáním skupiny protireformních komunistů z čela KSČ. Za nejvýznamnější z podpisů lze považovat jméno Vasila Biľaka, toho času nejen člen předsednictva ÚV KSČ, ale též prvním tajemníkem KSS, tedy mužem č.1 slovenských komunistů. Více se právně historického hlediska věnuje např. Kuklík, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9, str. 219 a násl.

[76] Rychlík Jan: Češi a Slováci ve 20. Století, Česko-slovenské vztahy 1945-1992, 2. vydání. Bratislava: Academic Electronic Press a Ústav T. G. Masaryka Praha 1998, str. 264

můžeme vnímat více než jako běžný ústavní zákon jako novou Ústavu ČSSR, jakkoliv se de iure o novou ústavu nejedná.

4.5. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci

Tři dny po jednomyslném schválení zákona Národním shromážděním dochází symbolicky na Bratislavském hradě ke slavnostnímu vyhlášení a podepsání zákona za účasti všech československých politických špiček. Ustanovení týkající se Slovenská (a České) národní rady lze nalézt v hlavě sedmé. Slovenská národní rada je definována jako představitel národní svrchovanosti a svébytnosti slovenského národa a nejvyšším orgánem státní moci ve Slovenské socialistické republice a nejvyšší zastupitelský sbor republiky a její jediný zákonodárný orgán. [77]

Článek 107 pak vymezuje okruh pravomocí:

(1) Do působnosti národní rady patří zejména:

a) usnášet se na ústavních a jiných zákonech republiky a sledovat, jak je orgány republiky provádějí,

b) dávat souhlas k mezinárodním smlouvám, k jejichž provedení je třeba zákona národní rady,

c) jednat o zásadních otázkách vnitřní politiky,

d) schvalovat střednědobý národohospodářský plán a státní rozpočet republiky, prověřovat jejich plnění a schvalovat státní závěrečný účet republiky,
e) volit a odvolávat předsedu národní rady a ostatní členy předsednictva národní rady,

f) jednat o programovém prohlášení vlády republiky a kontrolovat její činnost a činnost jejích členů, jakož i jednak o důvěře vládě,

g) zřizovat zákonem ministerstva a jiné ústřední orgány státní správy republiky,

[77] Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci, čl. 102, odst. 2,3

h) volit a odvolávat členy Ústavního soudu republiky,

ch) zřizovat zákonem kontrolní orgán národní rady.

(2) Národní rada může zrušit nařízení nebo usnesení vlády republiky nebo obecně závazný právní předpis ministerstva nebo jiného ústředního orgánu státní správy republiky, odporují-li ústavě nebo jinému zákonu národní rady.

Jak můžeme z tohoto článku vyčíst, autonomie je značná. Do působnosti již nepatří pouze „věci regionální povahy“, SNR náleží pravomoc jednání ve většině otázek domácí (slovenské) politiky, na rozdíl od politiky zahraniční, kterou směřuje federální shromáždění a klíčových otázek politiky vnitrostátní. Počet poslanců je stanoven na 150[78], ovšem na tento počet se zarovná až po volbách 1971, neboť volby v roce 1968 byly zrušeny a setrvával počet poslanců od voleb 1964, tedy 159. Za orgány SNR pak byly určeny předsednictvo SNR, předseda, místopředsedové, výbory, skrutátoři, kancelář a jednotlivé výbory. Stran dalších procesních prvků, jednalo se o podobné podmínky jako doposud, byť je namístě zmínit, že vznikl též nový jednací řád SNR, konkrétně v podobě zákona 204/1968 Sb. SNR o jednacím řádu Slovanské národní rady.

Máme-li shrnout postavení Slovenské národní rady podle ústavního zákona o československé federaci, postavení Slovenské národní rady je od té chvíle nejvyšší, jaké doposud bylo. Skutečnost, že se republika stala z unitárního státu federací, se pro postavení SNR stala samozřejmě zásadní. Překážkou by ani nebyly například v praxi neuvedené pravomoci týkající se Ústavních soudů, neboť žádné Ústavní soudy navzdory zmínkám v nové „Federativní ústavě“ po dobu komunistické totality v Československu nevznikly.[79] Výchozí situace byla tedy pro Slovensko, resp. pro SNR a ostatní slovenské orgány státní moci, příznivá. Určitou pachuť nově nabytým právům však dala nastupující normalizace, o níž pojednává následující kapitola.

5. SNR v letech 1969 - 1989

[78] Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci, čl. 103, odst. 1

[79] Československý ústavní soud byl zřízen až v roce 1991, samostatný slovenský ústavní soud až po rozpadu federace, konkrétně 21.ledna 1993, byť zaveden byl již 1.10.1992 Ústavou Slovenské republiky (čl.124-140)

5.1. Éra normalizace

Přítomnost „spojeneckých“ armád však posunula vývoj situace ne zcela správným směrem. Ale popořadě. Již 2. ledna 1969 je jmenována nová slovenská vláda, která se, alespoň zpočátku, snaží pokračovat v liniích reforem. Životnost její původní podoby se však počítala na měsíce, čím progresivněji daný představitel působil, tím větší byla pravděpodobnost jejich odvolání či jejich následné ostrakizace na základě usnesení tzv. prověrkových komisí, které z prve vážených členů vlády činila občany od politického života zcela odstřižené. [80]

Podobnou linii můžeme vypozorovat i u složení SNR samotné. Proreformní nálady vzaly za své s postupem přibývajících měsíců roku 1969. Vyvrcholením „zařazení názorové zpátečky“ bylo dozajista potupné zpětvzetí veškerých kritických stanovisek vůči invazi vojsk Varšavské smlouvy ze srpna 1968 a jejich následné okupaci Československa. Že po „pražském jaru“ nebude následovat „pražské léto“, ale spíš chladný podzim, mohl demonstrovat i vývoj v čele KSČ. V dubnu 1969 střídá Alexandra Dubčeka v pozici generálního tajemníka ÚV KSČ jiný Slovák - Gustáv Husák, který se bezprostředně po invazi (28. srpna 1968) pseudospojeneckých vojsk stal nejprve generálním tajemníkem KSS, aby se o necelý rok později stal mužem č.1 ČSSR. Toto postavení stvrdil v roce 1975, kdy v pozici prezidenta republiky nahradil Ludvíka Svobodu.

Bavíme-li se o 70. letech a období normalizace, synonymem pro toto období měl být podle vedoucích představitelů státu termín „stabilizace“. Co se týče reálného stavu, osobně soudím, že lepším označením by byl termín „stagnace“. Nejinak tomu bylo i v rámci postavení SNR a česko-slovenských vztahů obecně. De iure se postavení SNR v rámci státoprávního uspořádání neměnilo, ovšem zejména skutečnost faktického podřízení ÚV KSS vůči ÚV KSČ značila, že hlavní slovo má nakonec vždy pražské vedení, ať už ve výběrech osob pro klíčové posty nebo v silném vlivu na zákonodárnou činnost SNR. Krásným dokladem výše uvedeného budiž zákon SNR č. 52/1975 [81], který odebral 29.srpnu, tedy dni vyhrazenému k úctě Slovenského národního povstání, statut státního svátku. Vzhledem k tomu, že se jedná o jeden z nejsvětlejších zápisů

[80] Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 186

[81] Zákon Slovenské národní rady, kterým se zrušuje zákon SNR č. 69/1969 Sb., o státním svátku Slovenské socialistické republiky

slovenského národa do moderních dějin, není snad ani potřeba připomínat, o jak citlivou záležitost se jednalo.[82]

Vnucená normalizace federace též stanovovala myšlenku, že česko-slovenské vztahy jsou již jednou pro vždy vyřešené, skutečnosti navzdory. Byť na piedestalu federální politiky stojí, či resp. na dvou židlích pro prezidenta a generálního tajemníka ÚV KSČ sedí Slovák Gustáv Husák, a to až do roku 1987, kdy ho na druhém uvedeném postu střídá Miloš „Milouš" Jakeš, vrcholné orgány rozhodně jsou obsazovány spíše Čechy, než Slováky – jakkoliv vzhledem k počtům obou národů tato skutečnost nemusí působit nelogicky. Gustáv Husák na XVI. sjezdu KSČ v dubnu 1981 (kde mimochodem z dvanáctičlenného předsednictva byli zvoleni čtyři Slováci) hodnotí federaci následovně:

„Dokončili jsme rozvoj vztahů mezi našimi národy leninským principem federálního uspořádání našeho státu. Je třeba říci, že federální uspořádání se navzdory své novosti v naší zemi a krátkým zkušenostem se osvědčilo a stalo se pozitivním faktorem pro rozvoj našich národů a národností, jakož i pro konsolidaci československého státu. Budeme pokračovat v rozvíjení této leninské formy vztahů mezi našimi národy a usilovat o optimální rozvoj obou našich republik a zároveň posilovat jednotu, sílu a rozkvět celého státu."

Tento „optimální rozvoj obou republik" následně vedl nejprve k pádu komunistického režimu a následně i rozpadu Československého státu.

5.2. Sametová revoluce

Když se moci v SSSR ujal Michail Gorbačov a postupně začal nastolovat dříve těžko představitelné reformy v čele s tzv. perestrojkou, šlo o první znamení, že ve státech východního bloku je situace neudržitelná. Ekonomicky i politicky. Vše vyvrcholilo postupnými pády komunistických režimů ve státech východního bloku, Československo nevyjímaje. Zatímco nosným bodem Sametové (po slovensky Něžné) revoluce je „Občanské fórum" (dále jen „OF"), slovenskou variací se stalo hnutí „Verejnost proti násiliu" (dále jen „VPN") reprezentované osobnostmi jako Fedor Gál, Ján Budaj či

[82] Na základě §1 Zákona č. 241/1993 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch se od 1.1.1994 29.srpen slaví jako státní svátek Výročí SNP

Milan Kňažko. Byť se jednalo o dvě samostatná politická hnutí, jednala obě téměř v kompletní shodě, zejména stran odstranění ustanovení o vedoucí úloze komunistické strany ve státě z federální ústavy.

Průběhem Sametové revoluce se tato práce šířeji zabývat nebude, to by ostatně vydalo na samostatnou práci. Podstatou a důsledkem však je, že 29.listopadu 1989 skutečně mizí z ústavy ustanovení o vedoucí úloze komunistické strany v Československu. Nevyhnutelný pád federální vlády Ladislava Adamce (a následný neúspěšný pokus sestavit vládu novou, s podporou OF i VPN) následuje jmenování nové federální „vlády národního porozumění" v čele se Slovákem Mariánem Čalfou, obsahující nejen členy OF a VPN, ale např. Jána Čarnogurského – zástupce silné křesťanské komunity na Slovensku a později též zakladatel Křesťanskodemokratického hnutí. I Slovensko se (na rozdíl od Česka) dočkává nové vlády, i tu vede – podobně jako ve vládě federální - reformám neodporující komunista Milan Čič. A změnám se nevyhnul ani Pražský hrad, abdikace Gustáva Husáka vedla k až pozoruhodně urychlenému zvolení Václava Havla novým prezidentem ČSSR, kdy poslanci federálního shromáždění, stále ještě (až na 13 čerstvě kooptovaných poslanců) poslušní komunisté, resp. členové Národní fronty, suverénně zvolili prezidentem „svého oblíbeného disidenta"[83].

6. Demokratické Česko(-)Slovensko a jeho rozpad

6.1. Období ČSFR

Pro SNR přicházejí zásadní změny až v roce 1990 a to jak z hlediska obsazení, tak z hlediska postavení. Pravomoci SNR byly převedeny ze statutu de iure do statutu de facto, když nyní činnost SNR nebyla omezována stranickou zvůlí a sovětskou direktivou a mohla tak plně prosazovat zájmy slovenské společnosti. Co se týče složení SNR, to pochopitelně proměnily volby do SNR v roce 1990, avšak VPN v nich nebyla zdaleka tak dominantní, jako její český protějšek OF. I z důvodu nižší kvóty hlasů (3% hlasů) pro vstup strany do národní rady (platilo pouze při volbách do SNR v roce 1990, v následujících volbách do SNR, resp. do NRSR bylo už zapotřebí 5%, stejně jako u voleb do ČNR, resp. PSP ČR) vstoupilo do SNR hned sedm politických stran, přičemž VPN nezískala ani třetinu mandátů a byla nucena utvořit koalici

[83] Divadlo Járy Cimrmana: Seminář s názvem „Cimrman a historie" obsažený v představení divadelní hry Blaník

s Křesťanskodemokratickým hnutím Jána Čarnogurského, obnovenou Demokratickou stranou a Maďarskou nezávislou iniciativou reprezentující maďarskou etnickou menšinu. Předsedou slovenské vlády se stal Vladimír Mečiar za VPN, ovšem volební období takto zvolené vlády a národní rady bylo mimořádně pouze dvouleté, neboť toto období mělo fungovat jako jakési etablování demokracie a následně mělo být pokračováno v dnes již standardním čtyřletém koloritu. A v praxi ještě kratší, neboť tato vláda de iure zanikla Mečiarovým odvoláním[84], ačkoliv velká část členů vlády zůstala i v následující vládě Jána Čarnogurského. Pro úplnost se sluší dodat, že nezanedbatelný počet hlasů (téměř 14%) získala Slovenská národní strana, tedy slovenští nacionalisté. Nacionalistické tendence však mohly být spatřovány i u některých zástupců vládních stran. SNR pak v tomto roce mění ústavním zákonem SNR název republiky na Slovenskou republiku, mění státní znak a ostatní státní symboly[85], ostatně podobným způsobem, jako se mění státní symboly[86] a název[87] celé federace, nově tedy České a Slovenské federativní republiky (dále jen „ČSFR“).

První náznaky problematičnosti fungování přeměněného státu se objevily hned v počátcích jeho existence. Problematická byla dohoda ČNR a SNR o rozdělení kompetencí, po dlouhých rokováních stvrzená ústavním zákonem č. 556/1990 Sb., kompetenční zákonem, který beztak ponechával některé otázky nevyřešené, nebo vyřešené neuspokojivě. Bez obtíží se neobešlo ani něco tak prostého, jako nový název státu. Slovenská strana trvala na vložení pomlčky a vytvoření názvu Česko-Slovenská republika, namísto očekávaného Československá republika. Schválený kompromis, tedy Česká a Slovenská federativní republika, byl nejen po jazykové stránce nesprávný, ale neřešil např. mezinárodní název státu, kde jednou pomlčka užita byla, podruhé nikoliv[88]. Jablkem sváru se ukázala být též volba prezidenta. Když byl Václav Havel potvrzen prezidentem i nově obsazeným federálním shromážděním, jeho první zahraniční cesta vedla do sjednoceného Německa, namísto na Slovensko. To slovenská

[84] způsobený Mečiarovými konflikty s vedením VPN, Mečiar následně VPN opouští a zakládá Hnutí za Demokratické Slovensko

[85] Ústavní zákon SNR č. 50/1990 Sb. o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky

[86] Ústavní zákon č. 102/1990 Sb., o státních symbolech České a Slovenské Federativní Republiky

[87] Ústavní zákon č. 101/1990 Sb., o změně názvu Československé federativní republiky

[88] Kvůli přítomnosti, resp. nepřítomnosti pomlčky, která byla požadována slovenskou stranou v národních i mezinárodních názvech, se tomuto sporu přezdívá též „Pomlčková válka“

veřejnost nesla velmi nelibě, navzdory logické argumentaci, že by vlastně o zahraniční cestu nešlo. Přesto však stav věcí nenasvědčoval tomu, že by mělo dojít k rozdělení federace, ačkoliv bylo nasnadě, že téma reorganizace státního zřízení je živé. Problémem byla jeho podoba. Ta měla být určena na základě jednání ČNR a SNR z přelomu let 1991 a 1992. Několikaměsíční jednání vyústila v únoru 1992 v návrh smlouvy předložený na základě výsledků jednání obou Národních rad z Milov. Návrh smlouvy měl, kromě jiného, obsahovat ustanovení, že společný stát tvoří dvě suverénní republiky vzájemně uznávající svojí svrchovanost i svrchovanost společného státu. Smlouva pamatovala i na jednostranné vystoupení ze společného státu, to však bylo podmíněno referendem. Smlouva též vytyčovala kompetence federace, kterými byly*: „zahraniční politika, obrana, ochrana ústavnosti společného státu, plnění povinností vyplývajících pro společný stát ze společných mezinárodních závazků, měna a emise, rozpočtová pravidla jednotného státu, jednotné zásady a regulace rozpočtové politiky společného státu, správa majetku společného státu, statistika pro potřeby společného státu, ochrana práv k nehmotnému majetku, metrologie, kontrola v oblasti společného státu“*[89]. Přestože finální podoba „Milovské smlouvy“ vzešla od zástupců předsednictva SNR, byla to právě Slovenská národní rada, která návrh této smlouvy nepřijala a nechala řešení otázky společného soužití napospas zástupcům zvolených ve volbách 1992.

Volby 1992, zahrnující volby do Národních rad, Federálního shromáždění a v návaznosti i volby prezidentské, se nesly ve znamení dominance dvou politických subjektů. Na straně české jím byla Občanská demokratická strana (ODS) v čele s Václavem Klausem, na straně slovenské Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) s lídrem v podobě Vladimíra Mečiara. V obou případech se jednalo o část rozpadlého OF, respektive VPN. Tyto politické subjekty (a jejich předsedové na postech předsedů Národních rad) přebírají iniciativu jednání o státoprávním uspořádání. Vzhledem k zaujatým pozicím obou stran bylo stále jasnější, že společný stát je nezachovatelný, jakkoliv v programech obou těchto stran bylo primárním cílem federaci zachovat[90], byť

[89] Rychlík, Jan.: Rozdělení Československa 1989-1992. Vyšehrad, 2022. 508 s. 978-80-7601-601-9. str. 243.

[90] Předvolební program HZDS z roku 1992 sice hovoří o vyhlášení svrchovanosti Slovenské republiky, nadále však počítá se zachováním společného ekonomického prostoru, společné obranné koncepce či koordinace zahraniční politiky. Naproti tomu Vladimír Mečiar v rozhovoru pro magazín Reportér na otázku *„Uvědomovali si podle vás Slováci, že hlasem pro HZDS v roce 1992 hlasují pro samostatné Slovensko?“* odpovídá: *„Ano. Jednoznačně. Na všech shromáždění jsme to s občany řešili a tuhle otázku diskutovali.(…)“*

Durčák Michael: Rozhovor s Vladimírem Mečiarem: Všichni politici tušili, že rozdělení federace je

o její podobě měly oba subjekty odlišnou představu. Neshody na řešení budoucího státoprávního uspořádání však vedly k vyřešení problémů radikálním, ovšem konečným řešením – rozdělením ČSFR na dva samostatné státy.

6.2. Rozpad federace, samostatné Slovensko a Národní rada Slovenské republiky

17. července 1992 přichází nejslavnější chvíle Slovenské národní rady. A paradoxně se jedná o moment, který vedl k zániku tohoto orgánu. V tento den totiž došlo k přijetí usnesení Slovenské národní rady nazvané Deklarace Slovenské národní rady o svrchovanosti Slovenské republiky[91], ve kterém poslanci SNR vyslovili požadavek samostatnosti Slovenska. Její plné znění (pro autenticitu, kterou si takto důležitý dokument zaslouží, ve slovenštině) zní následovně:

„My, demokraticky zvolená Slovenská národná rada, slávnostne vyhlasujeme, že tisícročné úsilie slovenského národa o svojbytnosť sa naplnilo.

V tejto historickej chvíli deklarujeme prirodzené právo slovenského národa na sebaurčenie tak, ako to zakotvujú aj všetky medzinárodné dohody a zmluvy o práve národov na sebaurčenie.

Uznávajúc právo národov na sebaurčenie, vyhlasujeme, že aj my si chceme slobodne utvárať spôsob a formu národného a štátneho života, pričom budeme rešpektovať práva všetkých, každého občana, národov, národnostných menšín a etnických skupín, demokratické a humanistické odkazy Európy a sveta.

Touto deklaráciou Slovenská národná rada vyhlasuje zvrchovanosť Slovenskej republiky ako základ suverénneho štátu slovenského národa.

Bratislava 17.júl 1992“

Následovalo několik měsíců jednání o formě rozdělení státu, ovšem na podstatě už se nic nezměnilo. Žádný společný unitární stát, žádná federace, konfederace, unie, žádný společný „dvojdomek“.[92] Dva samostatné, suverénní státy. Dodnes mezi některými obyvateli obou států zůstává určitá pachuť toho, že k tomuto rozdělení nedali mandát

---

nevyhnutelné - Reportermagazin.cz. [online]. Dostupný na WWW: https://reportermagazin.cz/a/pbNKW/vladimir-meciar-vsichni-politici-tusili-ze-rozdeleni-federace-je-nevyhnutelne

[91] Uznesenie č. o1/c84/1992 Zb. SNR o Deklarácii Slovenskej národnej rady a zvrchovanosti Slovenskej republiky

[92] Označení pro kompromisní uspořádání státu proslavené Petrem Pithartem

prostřednictvím referenda.[93] Ať už si však o krocích Václava Klause a Vladimíra Mečiara myslí kdokoliv cokoliv, nelze jim upřít skutečnost, že dokázali rozdělit stát ve dví během několika měsíců, bez jediného rozbitého okna a se zachování absolutně nadstandardních vztahů mezi oběma nástupnickými státy. V kontrastu chaotického rozpadu Sovětského svazu, neřku-li krvavé války, která byla důsledkem rozpadu Jugoslávie, je takové rozdělení státu něčím, čím se mohou oba současné státy ve světových dějinách chlubit vůči celému světu.

S úderem půlnoci na 1.ledna 1993 zaniká společný československý stát. A s ním též i celá Slovenská národní rada, která se transformuje do Národní rady Slovenské republiky dodnes působící jako slovenský parlament, jako ústavodárný a zákonodárný orgán na Slovensku.

Národní rada Slovenské republiky je jednokomorovým parlamentem o 150 poslancích se čtyřletým volebním obdobím volených proporčním systémem v jednom celostátním volebním obvodu. Kvórum pro vstup politické strany do Národní rady Slovenské republiky při volbách je 5% z celkového počtu platných hlasů. Postavení a pravomoci Národní rady Slovenské republiky jsou specifikovány v Hlavě páté, oddíle prvním Ústavy Slovenské republiky. Ekvivalent českého senátu, tedy druhé, horní komory Parlamentu, nikdy nebyl uveden v život. Snad i pro absenci této „pojistky demokracie“ si Slovensko v 90. zažilo své řekněme autoritářské období pod vládou Vladimíra Mečiara. Naproti tomu slovenská ústava počítá s všelidovým hlasováním, tedy referendem, které má vyjadřovat vůli lidu při rozhodování o důležitých otázkách veřejného zájmu, kromě otázek týkajících se základních práv a svobod, daní a státního rozpočtu.[94]

Národní rada Slovenské republiky ve své současné podobě je výsledkem snah Slovenské národní rady o vybudování samostatného demokratického slovenského právního řádu trvajících již od roku 1943, tedy od založení Slovenské národní rady. A tyto snahy, jak

[93] Důvodů, kterými je účastníky tehdejšího procesu absence referenda vysvětlována, je mnoho, počínaje argumentem, že Československo na základě referenda nevzniklo a nemusí tak ani zanikat a konče argumentací, že pro uspořádání takového referenda neexistovala adekvátní legislativa. Osobně však soudím, že skutečný důvod byl ryze pragmatický – pokud by referendum dopadlo nejednoznačně, tedy např. situací, kdy by jedna z republik hlasovala pro rozdělené a druhá nikoliv, mohla by taková situace vést ke komplikacím a případným nepokojům.

[94] Ač na rozdíl od ČR je možnost referenda zahrnuta přímo ve slovenské Ústavě a ne ve zvláštním ústavním zákoně, Slovensko zažilo pouze jedno platné referendum a to v roce 2003 při hlasování o souhlasu se vstupem do EU. Zbývajících sedm referend nebylo neplatných, neboť nebyla naplněna 50% účast, kterou slovenská ústava pro platnost referenda dle čl. 98, odst. 1 vyžaduje.

ostatně uvedeno v kapitole první, sahají mnohem dále. Teprve v červenci 1992, resp. v lednu 1993 (neboť fašistický Slovenský štát můžeme vzhledem k závislosti na nacistickém Německu těžko považovat za suverénní, tím méně za demokratický), byly tyto snahy naplněny a k datu vypracování této práce již téměř 30 let drží svojí podobu a pravomoci neomezené ničím jiným, než tím, čím se sama zavázala mezinárodními smlouvami, resp. členstvím v mezinárodních organizacích.[95] Postavení Slovenské národní rady nikdy takto suverénní pozice nedosáhlo, avšak právě na základech SNR je postaven slovenský parlamentarismus tak jak jej známe dnes.

Závěr

Slovenská národní rada si počas své existence prošla mnohými peripetiemi a proměnami. Cílem této diplomové práce tak bylo shrnutí jejího založení, existence a takřka neustálého vývoje jejího postavení. Co začínalo jako protifašistický odboj se postupně měnilo v reprezentaci politické vůle na Slovensku. Slovenská národní rada si vždy kladla za cíl hájit zájmy slovenských obyvatel, ačkoliv způsoby, jakými jich měla dosahovat, byly často v přímém rozporu se zájmy reálnými. Po téměř celou dobu svojí existence se musela vypořádávat s postavením Slovenska jako menší části společného státu a skutečnou či domnělou nadřazeností Čechů nad Slováky. Pravomoci, které byly Slovenské národní radě svěřeny (ať už po Druhé světové válce, reformách spjatých s kritikou kultu osobnosti či dosažením federálního uspořádání státu) byly zpravidla následně postupně osekávány (pražskými dohodami a komunistickým převratem, Ústavou ČSSR 1960 či nástupem normalizace) a jejich status de iure nebyl zpravidla v souladu se statutem de facto, minimálně po dobu trvání komunistického režimu mohly být deklarované pravomoci Slovenské národní rady sebevětší, usmyslel-li si však něco Ústřední výbor Komunistické strany Československa, nebylo v zásadě způsobu, jak takové vůli zabránit.

Boj za suverénní slovenskou politickou reprezentaci byl však po téměř padesáti let její existence úspěšný, kdy Slovensko 1.1.1993 vzniká jako samostatný stát s celosvětově uznávanou suverenitou. Pro Slovenskou národní radu se jednalo o jakési „vítězství za pomoci manévru Kamikadze“, neboť se společným státem zanikla i Slovenská národní rada. Její nástupkyně, Národní rada Slovenské republiky, je však již téměř třicet let etablovaným parlamentem samostatné Slovenské republiky, s vlastní nezávislou a vykonavatelnou vůlí a prostá zásadních

[95] Zejména povinnosti vyplývající ze členství v EU a právní nadřazenost norem EU nad normami vnitrostátními.

změn. A tuto skutečnost lze vnímat jako splnění nejvyššího cíle, jakých mohla Slovenská národní rada dosáhnout.

Seznam použitých zdrojů

1. Odborná literatura

- Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: [s.n.], 1968. Dostupné z: http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf
- Beňa, Jozef. Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001
- Čapka, František a Lunerová, Jitka: 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky
- Gronský Ján: Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B., 1948-1968, 2. vydání. Praha: Karolinum 2002
- Kaplan Karel: Pražské dohody 1945-1947. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV. Svazek IV. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992
- Kaplan, Karel: Československo v letech 1945-1948: 1. část. Praha: SPN
- Kováč Dušan, a kol. Dějiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-099-9. str. 204-206.
- Kuklík, Jan. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9, str. 219
- Měchýř Jan: Slovensko v Československu, Slovensko-české vztahy 1918-1991, 1. vydání. Praha: Práce 1991
- Peknik Miroslav a kolektiv: Slovenské národné rady, 1. vydání. Bratislava: Národné literárné centrum – Dom slovenskej literatúry 1998, str. 45-52
- Rychlík, Jan.: Češi a Slováci ve 20. století: Česko-slovenské vztahy 1914-1945. Bratislava: Academic Electronic Press Bratislava a Ústav T. G. Masaryka Praha, 1997. 360 s. ISBN 80-88880-10-6. str. 113 an.
- Usnesení a dokumenty ÚV KSČ I.,II. - od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ
- Zdobinský Stanislav a kolektiv, Československá ústava, historie a současnost, 1. vydání. Praha: Svoboda 1989

2. Odborné články a rozhovory

- Valent Peter, Zahraničnopolitické postavenie Slovenského štátu [online]. Historická revue [cit. 2013-12-29] Dostupný na WWW: web.archive.org/web/20110912051341/http://www.historickarevue.com/archiv_2007_01_4.html
- Česká televize, Česko-slovenské vztahy v hledáčku Historického magazínu. [online]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462045-cesko-slovenske-vztahy-v-hledacku-historickeho-magazinu
- Charvát Juraj. Listy - dvouměsíčník pro kulturu a dialog: Tri prúdy [online]. 28.10.2008 [cit. 20.4.2022]. Dostupný na WWW: http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=085&clanek=050805
- Durčák Michael, Rozhovor s Vladimírem Mečiarem: Všichni politici tušili, že rozdělení federace je nevyhnutelné - Reportermagazin.cz. [online]. Dostupný na WWW: https://reportermagazin.cz/a/pbNKW/vladimir-meciar-vsichni-politici-tusili-ze-rozdeleni-federace-je-nevyhnutelne

3. Právní předpisy, deklarace a mezinárodní smlouvy

- „Vianočná dohoda“ o vytvorení ilegálnej Slovenskej národnej rady ako jednotného centra protifašistického frontu na Slovensku a o jej programe, 25.12 1943
- Deklarácia Slovenskej národnej rady, 1. 9. 1944
- Nařízení č. 1/1944 Sb. n. SNR, o výkonu zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku.
- Nařízení č. 2/1944 Sb. n. SNR, o vyhlašování nařízení SNR ve Sbírce nařízení SNR.
- Nařízení SNR č. 91/1946 Sb. o obnovení Slovenské národní rady
- Pittsburghská dohoda z 30. května 1918, Pittsburgh, Pennsylvanie, USA
- Smlouva o ochranném vztahu mezi Německou říší a Slovenským státem ze dne 18.března 1939
- ústavní zákon č. 100/1960 Sb, Ústava Československé socialistické republiky, tzv. Socialistická ústava
- Ústavní zákon č. 101/1990 Sb., o změně názvu Československé federativní republiky
- Ústavní zákon č. 102/1990 Sb., o státních symbolech České a Slovenské Federativní Republiky
- Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci
- Ústavní zákon č. 33/1956 Sb., o slovenských národních orgánech

- Ústavní zákon č. 35/1960 Sb., o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady ústavního zákona o národních výborech.
- Ústavní zákon č. 37/1918 Sb., Tzv. Prozatímní ústava, §1
- Ústavní zákon č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky
- Ústavní zákon č.121/1920, Ústavní listina Československé republiky
- Ústavní zákon SNR č. 50/1990 Sb. o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky
- Ústavní zákone č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, Tzv. Ústava 9.května
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky
- Uznesenie č. o1/c84/1992 Zb. SNR o Deklarácii Slovenskej národnej rady a zvrchovanosti Slovenskej republiky
- Zákon č. 241/1993 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch
- Zákon č. 270/1920 Sb., kterým se upravují poměry v soudnictví na území bývalého státu uherského na základě dekretu Ministra s plnou mocí pro správu Slovenska č. 6/1919 Sb. z. a n.
- Zákon SNR č. 52/1975 Sb., kterým se zrušuje zákon SNR č. 69/1969 Sb., o státním svátku Slovenské socialistické republiky

4. Ostatní

- Cimrman, Jára da, Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák:. Hry a semináře: úplné vydání. Vydání třetí. Praha: Paseka, 2021. Divadlo Járy Cimrmana. ISBN 978-80-7637-268-9.
- Monty Pythonův létající cirkus, scéna Nejvtipnější vtip na světě, vysíláno 5.10.1969 na BBC 1

Postavení Slovenské národní rady

Abstrakt v českém jazyce

Tato diplomová práce se zabývá tématem Postavení Slovenské národní rady, okolnostmi jejího vzniku, působení a zániku, které sahají daleko za časové období existence Slovenské národní rady, jejímu vysoce dynamickému vývoji mezi lety 1943 až 1992, vlivu na státoprávní

uspořádání státu a dalším záležitostem spojeným s působením Slovenské národní rady, přičemž celkově shrnuje vývoj slovenského parlamentarismu ve všech jeho etapách od založení Československé republiky v říjnu roku 1918.

Cílem této práce je zmapovat postavení Slovenské národní rady ať již jejím v odbojovém období za éry Slovenského státu i v rámci jejího politického působení během existence unitárního československého státu, resp. československé federace a vysvětlení některých souvislostí majících vliv na Slovenskou národní radu, ať přímo, či nepřímo. Práce čerpá z odborné literatury právní, historické i právně-historické, dobových pramenů, právních norem, rozhovorů s osobnostmi majících vliv na působení Slovenské národní rady a záznamů ze zasedání politických orgánů státních, či stranických. Práce si dále klade za cíl znázornit citelné proměny Slovenské národní rady a to v závislosti na okolnostech, které měly tyto změny za důsledek, srovnávat stav postavení Slovenské národní rady z pohledu de iure a de facto.

Autor práce dále hodnotí některé kroky Slovenské národní rady, popřípadě jiných politických institucí, ať se již se jedná o orgány moci zákonodárné či výkonné v rámci Československa, orgány politických stran (zejména Komunistické strany Československa), potažmo událostí majících významný vliv na politické i nepolitické dění v Československu (směřujících zejména ze Sovětského svazu) a to v kontextu vývoje dějin a s tím spojeným vlivem nejen na Slovenskou národní radu a její postavení, ale na celou Slovenskou, potažmo Československou republiku.

Klíčová slova: [3 klíčová slova v českém jazyce]

Slovensko
Československo
Parlamentarismus

The Position of the Slovak National Council

Abstract in English

This master's thesis deals with the topic of the status of the Slovak National Council, the circumstances of its establishment, operation and demise, which go far beyond the time period of

the Slovak National Council's existence, its highly dynamic development between 1943 and 1992, its influence on the state legal system and other matters related to the Slovak National Council's operation, and overall summarises the development of Slovak parliamentarism in all its stages since the establishment of the Czechoslovakia in October 1918.

The aim of this thesis is to map the position of the Slovak National Council, both in its resistance period during the era of the Slovak state and in its political activity during the existence of the unitary Czechoslovak state, or the Czechoslovak federation, and to explain some of the contexts affecting the Slovak National Council, either directly or indirectly. The thesis draws on legal, historical and legal-historical literature, contemporary sources, legal norms, interviews with personalities influencing the Slovak National Council and records of meetings of state or party political bodies. The thesis also aims to illustrate the noticeable changes of the Slovak National Council depending on the circumstances that resulted in these changes, to compare the status of the Slovak National Council from the de jure and de facto point of view.

The author of the thesis also evaluates some actions of the Slovak National Council, or other political institutions, whether they are bodies of legislative or executive power within Czechoslovakia, bodies of political parties (especially the Communist Party of Czechoslovakia), events having a significant influence on political and non-political events in Czechoslovakia (especially those coming from the Soviet Union) in the context of the development of history and the related influence not only on the Slovak National Council and its position, but on the entire Slovakia, and hence Czechoslovakia.

Klíčová slova: [3 klíčová slova v anglickém jazyce]

Slovakia

Czechoslovakia

Parlamentarism